

NÉMET PHILOLOGIAI DOLGOZATOK

SZERKESZTIK: PETZ GEDEON, BLEYER JAKAB, SCHMIDT HENRIK.

XVI.

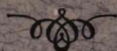
DÉRY JULIANNA

(1864—1899)

ÉLETE ÉS KÖLTÉSZE

IRTA:

HOLLAENDER RÓZSI

BUDAPEST

PFEIFER FERDINÁND KÖNYVKERESKEDÉSE

1915.

Ára 2 korona.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Dery Julianna

NÉMET PHILOLOGIAI DOLGOZATOK

SZERKESZTIK: PETZ GEDEON, BLEYER JAKAB, SCHMIDT HENRIK.

XVI.

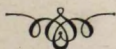
DÉRY JULIANNA

(1864—1899)

ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

IRTA:

HOLLAENDER RÓZSI

BUDAPEST

PFEIFER FERDINÁND KÖNYVKERESKEDÉSE

1915.

168131

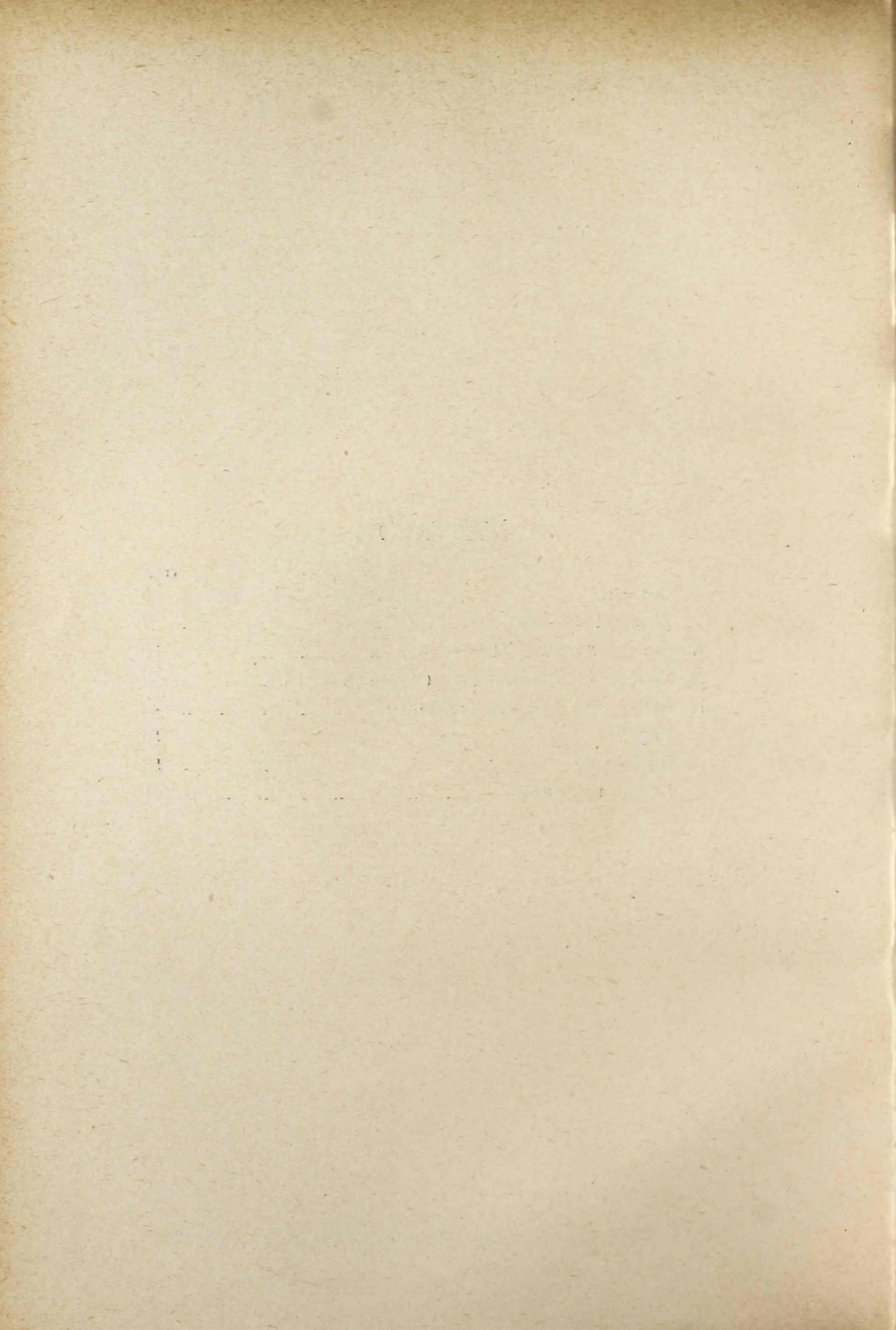

MAGY AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	5
I. Ifjúkor (1864—1890)	7
II. Párisi tartózkodás (1890—93)...	20
III. Koburgi és müncheni évek (1893—98)...	27
IV. Berlini évek és halála (1898—99)	44
Függelék	56
Bibliografia	58
Név és tárgymutató	61

Bevezetés.

„Vannak természetek, melyek sohasem voltak ártatlanok és mindig ártatlanok maradnak. Ezekhez tartozik Déry Julianna“¹ mondja egy nekrológ az írónőről. Aki ezt a gondolatot oly mélyen átérezve leírta, jól ismerhette és megérthette Déry Juliannát. Nem az írónő az, ki ily megértést kíván, hanem a nő az ő sajátságos egyéniségével, vad, szenvedélyes lelkével. Ezt a nyugtalan női lelket kell megismernünk, mert ebből árad művészetének minden ereje és különössége.

Magyar születésű, szilaj, élettől duzzadó pusztá-lélek, örökké forró szívvel, fiatal lelkesedéssel, áthatva valami belső vágytól napfény és boldogság után.

„Lelkem olyan mint a vihar, mint a tüzes jégeső, — s azután ismét, mint csupa kék nefelejcs. Mint egy fogát vicsorgató lánczos, eb és mint a vak fülemile, melyet az anyja, mielőtt meghalt, a ház mögé a rózsabokorba vitt. Mint piros selyemlobogók, melyeket a szél ringat és mint a fehér halott menyasszony, akit egyszer a függöny mögül virágok között láttam feküdni. Igen, igen, így érzem magam.“² Ez a lelki életéről adott kép rá nézve jellemző. Maga sem tudta soha, hogy mit keresett, önmaga és a föld körül forgott szüntelenül, czéltalanul. Hogy vágyott valaki után, aki tanácsot adott volna neki, aki támogatta volna lelki harcaiban!

A legtisztább női lélek, minden fékezhetetlen életereje

¹ Helene Simon: Ethische Kultur. 1899. 7. évf. 34. sz.

² Marie Janitschek: Stückwerk. Leipzig, 1900. 22. 1.

mellett; az emberszeretnek, ártatlanul naiv rajongásnak kiapadhatatlan forrása indult ki tőle. Gyengéd, mint egy virág, jóságos gyermekszívvel; s mégis mily zordon vonások benne! Ez a sajátosság és egész lényének ellenmondásai költészetében is kifejeződnek. A nőnek szelid odaadása hideg, fölényes gúnnyal váltakozik; lelke lángoló szerelmi tűzben mámorosan ujjong, majd meg borzongva, érzi a csalódásnak és a mindent megsemmisítő halálnak jéghideg kezét.

I.

Ifjúkor (1864 1890).

Deutsch Julianna Baján, a nagy magyar Alföldön, 1864 augusztus 10-én született.¹ Apja, Deutsch Mór, Baja közelében nagybérelő volt. Itt, a bérelt birtokon és a városban, töltötte Julianna gyermekéveit. A család gondtalan jólétben élt és Juliska — nyolcz gyermek közül a hatodik — mindazt élvezhette, amit az élet vagyonos ember leányának nyújthat

A gazdag, színpompás természetet, az Alföld szépségeit már kora ifjúságában meg tudta érteni és átérezni. Kisleánykorában sokszor álmodozva járta be a mezőket, örülve a végtelen virágtengernek, a kristálytisza levegőnek, telve illattal, napsugárral, miközben a szél szeszélyes, homlokába hajló hajjával játszott. Később is mindennekfölött szerette a természetet.

Kitűnő nevelésben részesült. Az akkori viszonyok szokása szerint a gazdag birtokosok leányai többnyire magánoktatásban részesültek; ezzel ellentétben Julianna a zsidó elemi iskolát látogatta Baján, s ott szorgalma és tehetsége által messze kimagaslott társai közül. Amint tanítója, Scheer Bernát közli, hat hét alatt tanult meg folyékonyan írni és olvasni, s ezentúl semmi sem okozott neki nagyobb örömet, mint egy szép könyv, amelyet szomjas gyermeklelkével szinte elnyelt. Németül és francziául is tanult. Első iskolaéveinek idejére esnek első irodalmi kísérletei is. Anyanyelvén, magyarul fakadtak tüzes lelkének első megnyilatkozásai. Ezek a magyar költemények, ifjú korának bájos kísérletei — melyek sajnos nem maradtak reánk — állítólag már elárulták költői tehetségét, mély, szinte koraérett

¹ V. ö. Franz Brümmer: Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten des XIX. Jahrhunderts. VI. Aufl. Leipzig (1913). II. k. 5. l. — Hermann Anders Krüger: Deutsches Literaturlexikon. München, 1914. 73. l.

gondolkodását. Hiszen annyira is különbözött a többi hasonlókorú gyermeektől, kikkel keveset is érintkezett; sphynx-szerű szürke szeme már akkor is oly tünődve nézett a világba, tele sejtéssel, vágyakozással valami elérhetetlen, megfoghatatlan után.

Fejlődésére Baja, a magyar kisváros, is hatással volt. Vegyes lakossága, mely részben szerbekből, bunyeváczból, részben pedig színmagyarokból áll, bő alkalmat nyújtott fajok és emberek megismerésére. De a bennszülöttek mellett jelentékeny a bevándorolt német-zsidó családok száma is. Ezek közé tartozott Julianna családja is, melynek családi nyelve azonban — úgy látszik — kizárólag a magyar volt.

A család anyagi jóléte nem volt tartós s Juliannának nemsokára fel kellett ébrednie gondtalan ifjú álmaiból. A pazarló életmód, amelyben a szülők éltek, és néhány év rossz termése arra kényszerítette a családot, hogy mindjobban leszállítsa igényeit. Nemsokára eltűnt Julianna szeme elől a gyönyörű négyes fogat, melyen oly gyakran hajtottak be a birtokról Bajára és a gond lassanként felütötte fejét házukban. Nemsokára el is kellett hagyniok a bérletet és ez a búcsú nemcsak a pusztának szólt, amelyen Julianna szenvedélyes lelke oly rajongó szeretettel csüggett, hanem hazájának is. Az alig tíz éves leánya mélyen át-érezte ennek a válásnak jelentőségét.

Magyarországot soha többé viszont nem látta és mégis évek múlva is plasztikusan él képzeletében a régi haza képe. A puszta képe, mely fiatal lelkét először formálta csapongóvá, a délibábos messzeségbe sóvárgóvá.

1873-ban a család Bécsbe költözött, ahol Julianna apja, mint kereskedő telepedett le. Így lett Déry Julianna német írónővé, sorsának külső változása folytán ugyanarra az ösvényre tereldvén, mint előtte és utána nem egy tehetséges zsidó honfitársa: Beck Károly, Klein Gyula Lipót, Hugó Károly, Hevesi Lajos, Nordau Miksa, Kohut Adolf, Lothar Rudolf és mások.

A család ebben az időben áttért a katolikus vallásra és nevét „Déry“-re¹ magyarosította, bizonyára azért, hogy Magyarországból való származásának emlékét ily módon megőrizze. A családfő azonban, úgy látszik, nem tudott beleszokni a meg-

¹ Századunk névváltoztatásai. 1800—1893. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja. Budapest, 1895. 59. l.

változott, szerényebb és idegennek érzett helyzetbe és nemsokára önkezeléssel vetett véget életének.¹ Övéit a legnagyobb szegénységben hagyta, úgy hogy rokonaik támogatására voltak ráutalva. Apjának halála, kinek Julianna legkedvesebb gyermeke volt, mély és meg-rázó hatást gyakorolt lelkére és megnövelte azt a tragikai örök-séget, mely gyermekkorában rá szállott.

Az eddigi kitűnő, de rendszertelen nevelés után egy polgári leányiskolába járt Bécsben, majd a Szent Anna-zárdában a tanítónőképzőt végezte, anélkül azonban, hogy később valóban használta volna oklevelét.² Az ő lelkét nem a pedagogia, hanem azok az eszmék érdekelték, melyek akkor minden nagyobb műveltségű nő agyát és szívét foglalkoztatták. A hétköznapiaságból ki akart emelkedni, valami belső vágyat érzett arra, hogy más-t alkosson, mint amit a mindennapi élet tőle megkívánt. Érezte, hogy lelkében valami rejlik, ami kifejezést keres, és gondolkodó fejében egy új világ kezdett derengeni.

Érdeklődéssel fordult korának szellemi mozgalmai felé, s nagy hajlamot érzett a művészi pályához. Nem látta azonban világosan, hogy mihez vonzódik inkább: a zenéhez, a színpadhoz, vagy az irodalomhoz. Eleinte zenével foglalkozott, de ez nem elégítette ki. A gyakorlatok, amelyeket játszania kellett, untatták. „Nem tanulni akart, csupán megszabadulni valamitől. Lelkének attól a különös érzésétől, mely eddig titok maradt előtte, de amely már gyermekkorában is oly heves zokogásra indította, hogy kiützte ágyacskájából, mintha követnie kellene valamit, amit nem látott.“³ Mindjárt művész szeretett volna lenni, hogy kifejezhesse azt a mély hatást, melyet a zene rá gyakorolt és belőle kiváltott. Így tehát abbahagyta zenetanulmányait s arra gondolt, hogy színésznő lesz. A színpad különösen vonzotta.

Alakja, külső megjelenése rendkívül alkalmas volt e pályára: tökéletes formájú középtermete, érdekes feje magasan ívelt homlokkal, különös fényben égő szürkés szeme, telt arcza hamvas szőke hajjal körülvéve, mely kétoldalt dúsan, szinte fékezhe-tetlenül hajolt homlokába.⁴ Végül szája, rózsás telt ajkaival.

¹ Laura Frost: Magazin für Literatur. 1899 évf. 23. szám.

² Déri Miksa kir. tanácsos úr szives közlése.

³ Marie Janitschek: Stückwerk. Leipzig, 1900. 18. l.

⁴ L. Frost: Magazin für Literatur. 1899. évf. 3. sz.

„Kegyetlen, fanyar, kérő, elutasító, könyörgő — Medea!“¹ Miképpen kedélyhangulata, oly szeszélyesen változott többnyire tartózkodó és hideg arcz kifejezése is.

De a sors másképp intézte. Megismerkedett néhány íróval s ezek az irodalomra irányították figyelmét. Három nagy írói név ragyogott akkor az osztrák irodalom egén: Ludwig Anzengruber, Peter Rosegger és Marie von Ebner Eschenbach. Ezek valami újat hoztak az osztrák-német irodalomba: modern társadalmi érzést és realizmusra törekvő előadást.

Déry Julianna buzgón mélyedt el az akkor hangot és irányt adó bécsi irodalom tanulmányozásába. De megfigyelte közvetlenül az életet is és nemcsak fényoldalai érdekelték, hanem korának félszégeit, a társadalomnak s főleg a bécsi arisztokráciának hibáit és gyöngeségeit fürkészte. Csakhamar kísérletet tett, hogy megfigyeléseit, gondolatait s érzéseit irodalmi formába öntse, s novellát írt „Meine Braut“ czímmel, melyet egy ismerőse útján, névtelenül az akkor még Bécsben élő Karl Emil Franzosnak küldött be, hogy bírálatával hivatásának nagy kérdését végre eldöntse.

Szorongó szívvel várta Julianna a szigorú kritikus ítéletét, melytől, úgy érezte, sorsa függ. Vágynai, kívánsága beteljesültek. Franzos felfedezte benne a költőnőt. A nevezetes eseményt maga Franzos beszéli el a „Deutsche Dichtung“-ban²: „Körülbelül egy évvel ezelőtt Bécsben egy úr látogatott meg, aki azzal a kérral fordult hozzám, hogy olvassam el egy fiatal szerző novelláját. Elővettem a kéziratot. „Meine Braut“ novella, a szerző neve nélkül, — s talán egy órai olvasás után ezen tűnődtem: mire való ez a burkolódzás? Vajjon melyik idősebb osztrák íróink közül adta névtelenül a kezébe ezt a biztos technikával megírt munkát? — Csak a novella második részében jutott eszembe néhány, szinte odavetett, de a legintimebb ismerettel rajzolt toilette-festésnél, hogy vajjon a novella nem nőíró alkotása-e, a női jellemek rajza is e mellett szólt, — ilyen kiméletlenül csak nő támadhat női gyengeségeket. De végül ezt mondtam: „Itt minden rossz hiányzik, — de persze minden jó is — ami fiatal kezdő íróra utalhatna, — ez kész, szinte gyakorlott tehetség, de oly erős, oly sajátságos, hogy egyenesen rejtély,

¹ Marie Janitschek: Stückwerk. 47. l.

² Deutsche Dichtung V. k. (1888 évf.), 4. füz.

hogy korábbi munkái ismeretlenek előtted. De ha valóban kezdőről, vagy még inkább kezdőnőről lenne szó, akkor ez valóban mind lélektanilag, mind esztetikailag, nagyon érdekes eset volna. Olyan egyéniségről van itt szó, aki jóban és rosszban mindjárt ott kezd, ahova mások csak hosszú évek múlva jutnak el. — És képzelhető csodálkozásom, mikor megtudom, hogy a szerző a bécsi társaságból való fiatal leány s a novella valóban első munkája, előtte csak egy kis vázlatot¹ alkotott, mely merész tartalma miatt csak egy kevéssé ismert bécsi irodalmi folyóiratban jelenhetett meg. Karl Emil Franzos a novellát a „Deutsche Dichtung“-ban (III. kötet 7—11. füzet) közölte s az író nő nagy sikert aratott vele. Mindenki elismerte a munka művészi értékét.

1887 szeptemberében látogatta meg Julianna Franzost először, hogy a bírálatot meghallja tőle. Franzos dicsérete túlboldoggá tette. Megragadta kezét s túlradó hálával ajkához emelte. Franzostól várta Julianna, hogy határozza el, hogy melyik pályát válassza. „Mi vagyok tehát — mondotta szenvedélyesen — zsidó-e avagy keresztény? Magyar vagyok-e vagy német? Mi legyek tehát: színésznő vagy író nő? De nem! Hiszen én tisztességes ház gyermeke vagyok, s nem vágyom semmi más, mint csendes boldogság után egy szeretett férfi oldalán. Hagyjak-e tehát mindent és menjek férjhez?“²

Franzos segítségével, tanácsai és útmutatása szerint az írói pályát választotta. Julianna sokat köszönhetett a kiváló írónak, ki fejlődését tovább is élénk érdeklődéssel kísérte. Hálás is volt iránta. Mindig fentartotta a vele való ismeretséget s később is mikor már az élet küzdelmeiben merült el, megosztotta vele örömét s bánatát.

1888-ban „Meine Braut“ című novella a Franzostól említett „Variatio delectat“ című kis elbeszéléssel együtt — könyvalakban is megjelent „Hoch Oben“ cím alatt Stuttgartban, Bonz Adolf és társa kiadásában. „Dem Freunde, der ihm die Feder in die Hand gedrückt, widmet dies Buch in dankbarer Ergebenheit der Verfasser.“ — írja ajánlásul Franzosnak.

A novellában Déry az arisztokrata világ ellen fordul. Az arisztokrácia iránt táplált ellenszenve, mely főleg ifjúkori művei-

¹ Címe: „Variatio delectat“; alább bővebben lesz e vázlatról szó.

² L. Forst: Magazin für Literatur, 1899. évf. 23. sz.

ben jut igen éles kifejezésre, talán élményi alapból nőtt ki, amelyet azonban közelebről nem ismerünk. Állítólag ifjúkorában egy arisztokrata iránt érzett szerelmet, s az első szerelem izzó lángjával engedte át lelkét ennek az érzésnek. Ez az első csalódása azután keserű hangokat fakasztott szívében azon osztály iránt, mely őt visszautasította. Úgy hitte, hogy az arisztokraták világában szó és tett egymásnak gyakrabban és erősebben mond ellent, mint polgári körökben.

Lehet különben, hogy — általános emberi, női érdeklődésen kívül — csak irodalmi hatások folytán terelődött figyelme azon, rá nézve idegen világ felé, melynek rajzát novellájában megkísérli.

A Beregh grófok hitbizományának örökösét — ez a novella tartalma — a szülők és rokonok házasságra buzdítják. A fiatal gróf barátja, Rudolf, Wick herczeg fia, éppen boldog házasságot kötött, felesége valóságos ideál. „Valóban a nősülés a legfőbb boldogság!” hangzik mindenfelől, mint örökös szózat, s Beregh Henrik képzeletét sokáig foglalkoztatja a boldog házastársak képe. Ebben az időben Byr gróf, Beregh távoli rokona, érkezett a fővárosba egyetlen szép leányával, Gertruddal. Beregh megismerkedik a leánynyal és megszereti. A leány is rokonszenvezik vele, de minthogy Beregh nem nyilatkozik, Gertrud megváltoztatja viselkedését vele szemben, büszke, hideg és közömbös lesz, mire Beregh a türehetlenné vált helyzet elől Indiába utazik. Csak következő tavasszal — éppen mikor hazatérésre gondol — hall valami hírt Gertrudról. Anyja írja neki, hogy Gertrud Ridnizen tölti a nyarat. Ridnitz Polonit közelében fekszik, mely barátjának, Rudolf grófnak birtoka, hova már többször hívták meg Bereghet. Most elhatározza, hogy elfogadja a meghívást, hogy így Gertrudot viszontláthassa. Barátját kissé megváltozott-nak találja. Szórakozott és komoly, — de felesége sugárzik a boldogságtól, főleg mikor kis fiát is bemutathatja a vendégnek. Beregh említi, hogy meglátogatja nagybátyját Byr grófot Ridnizen. E hír kellemetlenül érinti Rudolfot, ki már évek óta valami birtokper miatt haragot tart Byrrel. Beregh Gertrudot szebbnek találja, mint valaha, de az ő lényében is van valami változás. Hosszas gyötrődés után Beregh rájön, hogy Gertrud és Rudolf között szerelmi viszony áll fenn. Féltékenységtől hajtva meg is figyelmezteti Rudolfot, midőn az Ridnitz felé irányozza

lépteit. Midőn kérdőre vonja emiatt, Rudolf azzal menti magát, hogy a ridnitzi új korcsmárosnét látogatja meg. Gertrud sem akar semmit bevallani, sőt abba is beleegyezik, hogy Beregh menyasszonya legyen. A féltékenységgel nem hagyja Beregh lelkét nyugodni, próbára akarja tenni menyasszonyát. Azért tehát felszólítja, hogy kísérje el őt Rudolf gróf házába. Kettőjük találkozásától tesz függővé mindent. Gertrud először elsápad, de azután hajlandó jegyese kívánságát teljesíteni. A találkozás Wick gróf és Gertrud közt kifogástalan. Már-már simán folyt volna le minden, midőn hirtelen hangos női hang hallatszik. A ridnitzi korcsmárosné jön kedvesétől, a gróftól, pénzt kérni. A gróf dühösen utasítja el. Gertrud szinte megkövülve áll ennél a jelenetnél. Beregh odasugja neki: „Most legalább tudja, hogy bánik Rudolf gróf a szeretőivel.“ Gertrud felháborodva utasítja vissza ezt a sértést. Beregh hisz neki s bocsánatot kér tőle. Ez azonban megalázza a leányt. Töredelmesen bevall mindent: „Minden igaz, tegnap éjjel együtt, akartunk megszökni.“ Mintha villám sujtotta volna le, úgy hat Bereghre ez a vallomás. De Gertrud gyón tovább: első perctől szerette Bereghet, de ő nem nyilatkozott. „Életemet akartam felajánlani Önnek első perctől az utolsóig, míg Ön sajátjának háromnegyed részét már elpazarolta. Meg akartam elégedni a maradékkal is és Ön habozott, Ön gondolkozott, Ön még túl értékesnek találta Önmagát Én, — én nem voltam Önnek elég jó!“ — Így érezte szükségét és jogosultságát is annak, hogy olyan legyen mint a többi. Megismerkedett Wick gróffal s viszonyt kezdett vele. Még feleségének gondolata sem riasztotta vissza. Boldogtalan volt, s másokat is boldogtalanná akart tenni. Beregh végig hallgatja a vallomást, de nem tudja megérteni.

Elhagyja a leányt, de midőn később mégis győz lelkében a szerelem s újból nőül kéri, Gertrud ezt írja neki: „Felesége nem lehetek többé. Ön nagyon is gyöngé és engedelkeny. Véleményem szerint a házasságnak valami friss, erős s minden ízében ép boldogságnak kell lennie, míg a mienk csak nyomorúlt karikatúrája lenne ennek, mely azonfelől már egy életveszélyes műtéten is keresztül ment. De én még boldog akarok lenni — ez erős elhatározásom — emberi mértékkel mérve tökéletesen boldog és — épen a házasság által.“ Utolsó reményeitől megfosztva Beregh Amerikába utazik. Két év múlva

hallja, hogy Gertrud egy heidelbergi egyetemi tanár felesége lett. A felsőbb körökben nevetnek ezen az eseten. Majd beszélgetnek Wickék családi boldogságáról, zavartalan családi életükről. Beregh hallgat. Mily idegenül áll ő ezzel a világgal szemben!

Déry Julianna ebben a novellában az arisztokrata világ típusait mutatja be. Beregh grófban a gyöngye akaratú, ingatag jellemű férfit rajzolja, aki az élet élvezeteit már minden oldalról megízlelte, de a házassághoz mégis túljönnek érzi magát. Gertrud mint erős tetteképes egyéniség áll vele szemközt. A társadalom mérgétől erkölcsileg megfertőzve el kell buknia, mert látja, hogy a felsőbb körökben még a szellemileg kimagasló férfi sem érdemes arra, hogy egy leány megőrizze számára tisztaságát. A megsértett nő boszúállóvá lesz. A nőnek felháborodása, melyet neme érzelemléleke ellen elkövetett erőszakon érez, nyilatkozik itt meg. A nő jobbnak tűnik fel az írónő előtt, mint a férfi, — mert a nőben van erő, akarat, odaadás, — a férfi ellenben a nő életerejét lábbal tiporja.

Még mélyebben hatol bele a bécsi arisztokraták világába „Variatio delectat“ cz. kis elbeszélés, a mely — mint Déry mondja — „egy franczia komédia — a bécsi életből merítve“. Egy házaspárt vezet elénk az arisztokraták köréből: a jelenték-telen, szellemileg korlátolt Gruy grófot, s karcsú, elegáns, vöröshajú feleségét, az osztrák grófnő típusát. A grófnő társaságában találunk egy görög ifjút, Aristide Contumas-t, kinek kedvese — mint egész Bécsben ismeretes — egy színésznő, Jung Eugenie. Az arisztokrata világ előtt érthetetlen, hogy itt nemcsak kis futó kalandról, kis szerelmeskedésről, hanem valóságos, komoly szerelemről van szó. Jung Eugenie ennél-fogva nem szívesen látja Aristidet a grófnő körében, a nő finom ösztönével megérzi Gruy grófnőben a vetélytársnőt, s ezért egy időre Aristiddel együtt el akar utazni. A hiú grófnő Aristide hideg viselkedése által megsértve, meg akarja őt hódítani, ami végre sikerül is. Lebeszéli az utazásról is. „Mi köti ehhez a primadonnához? Taszítsa el, tapodja lábbal!“ Aristide nem tud neki ellentállni és nem törődik Eugenie fájdalmával, aki bánatát igyekszik elrejtteni nemcsak Aristide előtt, de udvarlói — s ezek között Gruy gróf — előtt is. Aristide pedig ép oly tehetetlen a grófnő iránti szenvedélyében, mint a színésznő leányos bájjával szemben. Ekkor történik, hogy az arisztokrata körben

műkedvelői előadást rendeznek, hol Aristide is szerepel. A főszereplő hiányzik s erre Loyos hercegnő, Gruy grófnő nagynénje, Eugeniet kéri fel e szerepre. A leány öröme azonban nem lehet tartós, mert Gruy grófnő magának követeli a szerepet, s Eugeniének le kell mondania. Megcsalatra, gúny tárgyává téve érzi magát. A végső eszökhöz folyamodik s leleplezi a hercegnő előtt Gruy grófnő viszonyát Aristiddel. Ezt a levelet pedig Gruy gróffal küldi el. Loyos hercegnő kérdőre vonja Gruy grófnőt, aki egyszerűen azzal védekezik, hogy nem akarja Aristidet egy ilyen nőnek átengedni. De azután eszébe jut, hogy Aristide veszélyben forog féltékeny férje előtt. Hogy megmentse, minden büszkeségét félretéve, felkeresi Eugeniet. A leány azonban akkor már Aristide lakásán van, hogy a párbajt megakadályozza; azt akarja, hogy Aristide szökhék meg vele. Gyűlölettel néz a két vetélytársnő farkasszemet. „És Ön azt hiszi, hogy egy arisztokrata ilyen esetben megszökik?” kérdi Gruy grófnő. „Becsületbeli dolog ez, kisasszony!” — s fagyos nyugalommal teszi hozzá: „Csak ön mentheti meg!” Nehéz küzdelem dúl Eugenie lelkében: vesse oda kedvesét martalékkul a halálnak vagy hogy megmentse, mondjon le érte élete legfőbb boldogságáról? Az utóbbi győz. Hazugságnak mondja levele tartalmát Gruy gróf előtt, s hogy az áldozat teljes legyen, szerelmet vall neki, s azt mondja, hogy csak miatta akarta megakadályozni a párbajt. S míg itt egy egész emberélet fekszik romokban, — azon az estén Gruy grófnő oly elfogulatlanul beszélget Aristidedel, mintha semmi sem történt volna és Aristide nem is tudja ezt meg soha.

Ismét az arisztokrata világ életét igyekszik az írónő ebben az elbeszélésben rajzolni. Szenvedélyesen fordul ellene, mint a „Meine Braut” című novellájában, szinte benne él ebben a munkában. Együtt érez Eugenievel, átszenvedi lelki harcait, szeret, gyűlöl, mint Eugenie. Abban a szenvedélyes jelenetben, mely Aristide és Eugenie között lefolyik, szinte megelevenedik előttünk Julianna képe. Ő is hitt szerelemben, tiszteletben, mint a novella hősnője: „Ó Istenem, ha valaki szegény és szive csupa életöröm, s meg kell küzdenie a harcot a nélkülözés és az élvezet ellentétei között, ha valaki egy kis színésznőnek, egy magára hagyott leánynak azt mondja: ünnepelt boldog asszonnyá teszek, mily csábító a cél, de nyomorúságos az ára. Fontolóra

veszünk mindent, ellentállunk, míg egy üresfejű léha ember áll velünk szemközt, de mindent elvetünk: elveket, büszkeséget, — ha kedvesünk mondja.“

A nőt ismét mint az etikailag magasabban álló nemet állítja elénk. Julianna is érezte azt, hogy több akaraterő van a nőben, mint a férfiban. A gyöngye jellemű férfi típusát itt Aristide képviseli. Szereti Eugeniet, de a grófnő bájainak sem tud ellentállni. Esküszik, hogy csak Eugeniet szereti, s következő pillanatban a grófnőnek tesz szerelmi vallomást: „Csak a te hatalmatat érzem magam fölött!“ Nem a becsületérzés hiánya az, ami ily cselekvésre készteti. Ő mindig igazat mond, mert valóban átérzi mindig szavának tartalmát. Csupán ama gyöngye jellemű férfiak egyike, kiket Déry oly szívesen választ hőseiül. Ez a gyávaságból és önzésből származó akarathiány és határozatlanság végzetesnek tűnik fel Julianna előtt, mert szerinte épen ennek kellene hiányoznia a férfi jelleméből. Az írónő úgy érzi, hogy a férfiak legnagyobb része, főképen hogyha a nőhöz való viszonyról van szó, maguk sem tudják világosan, hogy mit akarnak és mit tegyenek.

A grófi házaspárban is az arisztokrata világnak két típusát látjuk. A grófné szép, kaczer, hiú asszony rangjának minden pompájával körülvéve, nem szerelemből ment férjhez. Jellemzőek reá Eugenie szavai: „Oh, ezek a gögös arisztokrata asszonyok, akik közömbösen engedik át nekünk férjeik^{et}... restelnek semmi fáradságot, hogy kedvesünket elcsábítsák tőlünk.“ Gruy grófnő valóban nem riad vissza attól, hogy a fiatal leány odaadott szerelmét brutálisan összetiporja, úgy hogy a szerető nő kétségbeesésében elaljasul.

A novellakötet mind a közönség, mind a kritikusok körében tetszést aratott, úgy, hogy a sikeren Julianna új tevékenységre buzdult és folytatta novellaírói munkásságát.

Új problémát állít elénk „Die Einwilligung“ című novellában, mely a Deutsche Dichtungban (V. köt. 12. füz.) 1889. márczius 15-én jelent meg először. Később, 1891-ben, „Am Kreuzweg“ című novellával együtt könyvalakban is megjelent Bonz és társa kiadásában „Ohne Führer“ cím alatt. Ez a novella lényeges haladást mutat. Már „Meine Braut“ több lélektani erőt és megfigyelést árul el, mint első kísérlete, „Variatio delectat.“ Ez az új novella azonban tisztán pszichológiai kérdés

tárgyalása. Egy küzdő női lélek önkínzása, különös logikája nyilvánul meg itt egészen sajátos módon. Ismét a bécsi arisztokraták körébe vezet bennünket és itt is megnyilvánul szokása: kutató szemét inkább a homályos, sötét pontokon nyugtatja.

Egy előkelő bécsi igazságügyi tisztviselő özvegye, Römerné, nagy gondot fordít egyetlen leánya, Helene nevelésére. Minden vagyonát rá költi. Miért is ne? Oly feltűnő szép a leány és az anya oly könnyelmű bécsi asszony, hogy természetesnek találná, hogy legalább is egy gróf vegye nőül. Még mielőtt vagyonuk utolsó romjait is elköltötték volna, tényleg megjelenik a szerelmes gróf, a dragonyos hadnagy, Ary Emil személyében. A szeretetreméltó, csinos ifjúnak csak egy nagy fogyatkozása van, t. i. az, hogy öccse egy majoratus tulajdonosának és ebből a függő helyzetből következik lényének félszegsége, tehetetlensége bátyjával szemben, aki egyszerűen megtiltja neki, hogy a szegény, polgári származású menyasszonyt oltárhoz vezesse. A helyzet tűrhetetlenné válik s Helént annyira elkeseríti Emil határozatlansága, hogy anyja társaságában Baden-Badenbe utazik, hogy bánatára enyhülést találjon. Ott megtudják, hogy az idősebb Ary gróf is Baden-Badenben tartózkodik. A nagy gyógyó anya leküzd minden büszkeséget, felkeresi a gróft, hogy a házassághoz beleegyezését kérje. Ary gróf viszonozza a látogatást s megismerkedik Helénnel. Mily ellentét a gyöngye testvére Emilhez képest ez a hatalmas, férfierejének teljében lévő ember! Ez valóban férfi s testi kiválóságai mellett szellemi képességei sem maradhatnak Helene lelkére hatás nélkül. Ary gróf egy ideig meghagyja a leányt abban az ábrándban, hogy házasságuk elé már nem gördít akadályt, de végre is érzi, hogy ez férfiúi méltóságának s egyenes jellemének ellentmond. Így tehát nyíltan megtagadja a beleegyezést — mert ő maga szereti Helént s feleségétől is el akar érte válni, hogy nőül vehesse. És Helene? Ő is szereti az erős, dőlczeg, büszke férfit, szinte akaratlan, féktelen szenvedélylyel, érzi az ellentétet közte s a gyáva és határozatlan Emil között. Már-már elhatározza, hogy igent mond, midőn egy másik érzés győz szívében. Talán félszesség ez is, ami itt megnyilvánul benne s visszatartja ettől a lépéstől, — talán a világ ítéletétől való félelem, vagy talán az az érzés, mely a lemondást, mint valami megváltó Nirvánát tünteti fel előtte. Mindez erősen hat túlfeszített idegeire. Rezig-

náltan menekül különös helyzete elől, s nem kívánja többé a büszke szeretett férfit. „Agyon vagyok hajszolva! — kiáltja — hagyjon békében. Pusztítsa el testvérét, vegye nőül és lökje el magától az asszonyokat. Önnek szabad, mert joga van hozzá kiváltságos helyzeténél fogva. De én, sajnos, nem tudok az Ön magaslatára emelkedni, mert nekem nem mindegy, hogy ki lesz a férjem s hogy milyen módon, — s ha eljegyeztem magam az Ön testvérével, nem a grófi rang miatt tettem.” — Julianna egyénisége és érzelmi világa itt ismét feltűnően előtérbe lép. A felső körök iránt való megvetésében szava szinte maró gúnyba csap át. A lemondó és kérlelhetetlen női lélekben is őt látjuk magunk előtt.

Ary gróf mélyen megrendül Helene elutasító szavaira, lelkiismerete is megszólal, s úgy érzi, hogy megrabolta testvére boldogságát. Gyors elhatározással sürgönyileg adja meg bejegyzését. Emil azonnal értesíti erről Helenet. De most a leány nagy, fékezhetetlen szerelme jegyesének bátyja iránt teszi lehetetlenné a házasságot. Helene lemond szerelemről, ábrándról.¹

Ez a novella teljesen át van hatva a modern nő pesszimizmusától. Ez a pesszimizmus, mely Déry költészetében sokszor nyer kifejezést, jellemző vonása kora egész női irodalmának. Leggyakrabban a férfiak ellen irányul ez a pesszimiztikus, szatirikus vonás és a női emancipáció kérdésével szorosan összefügg. A női lélek érzelmeinek jogát hangoztatják, szemben a szokás és törvény kényszerével. Így Dorothea Schlegel, Johanna Schopenhauer, Therese Huber, Fanny Tarnow, Henriette Paalzow, Rahel Varnhagen, Bettina Arnim, Charlotte Stieglitz. Az emancipációért harcoló nők műveiből az a hit sugárzik ki, hogy a nő lelkiéletéről is a világ számára megváltás következhetik. Azért ez az irodalom a férfiban már nem lát ideált, sőt ellenkezőleg, benne és az általa berendezett társadalomban ellenséget lát, aki a nő egyenjogúságát mindenképen megakadályozza.

Igy keletkezik az úgynevezett „Anklage-Literatur“, melynek leghatásosabb képviselői Gabriele Reuter, Helene Böhlau,

¹ V. ö. Georg Engel : Zwei Perlen. Berliner Tageblatt. 1891. április 6-iki szám.

Marie Janitschek és mások¹ és a melynek hatása Dérynek már első novelláiban nyilvánvaló. A modern élet árja elkapta és ő úgy érezte, hogy tovább kell képeznie magát és bővítenie kell irodalmi és szellemi látókörét. Azt képzelte, ezt úgy érheti el leginkább, ha az életnek új viszonyait, új embereket ismer meg. Páris vonzotta erősen, a szellemi élet akkori középpontja. 1890-ben elhagyta Bécset s a család összeköttetései útján Párisba került.

¹ V. ö. H. Spiero: Geschichte der deutschen Frauendichtung seit 1800. Leipzig, 1913. (Aus Natur u. Geisteswelt) 73. 1 és Helmut Mielke: Der deutsche Roman des XIX Jh's Dresden, 1912. 4. kiad. 353. II.

Párisi tartózkodás (1890—93).

Julianna életében párisi tartózkodása fordulópontot jelentett. Főképen írói fejlődésére hatottak az itt töltött évek. Párisban olyan szellemi milieube került, mely sajátos lényének, szenvedélyes, féktelen, szellemi táplálék után szomjazó lelkének leginkább megfelelt.

A XIX. század utolsó évtizedeiben nagyjelentőségű irodalmi élet volt Párisban. A romanticizmus után felvirradt Franciaországban a naturalizmus, mely az ideális világnézet és művészeti irány ellen fordult. Nem hittek többé egy jó és szép világ létezésében, s így a művészetnek sem volt szabad egy ilyen világ képét ábrázolni. A szépséget hazugságnak bélyegezték, s az igazságot tüzték ki az új művészet vezérlő csillagául. A valóságot, a külvilág megnyilvánulásait kellett hűen és hamisítatlanul megjeleníteni. Balzac már értékesítette a valóság ábrázolásának megértését, s bevezette a költészetbe. Flaubert és a Goncourt testvérek folytatták e megkezdett irányt, diadalra azonban csak Émile Zola juttatta a naturalizmust.¹ Ő nemcsak ábrázolni akarta a természetet, a valóságot, de törvényeit is ki akarta kutatni. 1880-ban megjelent művében „Le roman expérimental”-ban azt mondja, hogy az írónak kísérleteznie kell, miképpen ezt a fiziologus Bernard Claude előírja, vegyíteni kell a megfigyelést tervszerű gondolkodással, midőn valamely jól ismert egyéniséget új környezetbe helyeznek és a kölcsönhatást megfigyelik. Az írónak csak hőseit és környezetüket kell világosan meghatározni és értelme segítségével minden további

¹ V. ö. Suchier-Birsch-Hirschfeld: Geschichte der französischen Literatur. Leipzig u. Wien, 1913 2. kiad. II. k. — Haraszi Gyula: A naturalista regényről. Budapest, 1886. 209. II. — Hans Gerschmann: Studien über den modernen Roman. Königsberg, 1894.

kombinációt kifejezni, így a cselekmény szinte önmagától kialakul. Az ember szellemi tevékenységét épen úgy kell megítélni, mint testi tulajdonságait.¹ Zola mellett a naturalizmus élén állott Alphonse Daudet. Mig Zolában a naturalizmus vitatkozó és tudományos része testesül meg, addig Daudet inkább költői oldalát képviseli. Zolánál főképen a gondolkodó józanság, Daudetnél a melegen érző szív nyilvánul meg. Zola minden ízében férfi, küzdő harcos. Ahol legnagyobb az akadály, legmakacsabb az előítélet, legszembetűnőbb az ellentmondás, ott ég Zola lelke a leghatalmasabb alkotási vágyban. Csak egy dolog szent és sérthetetlen előtte: az igazság.

Daudet teljesen különböző költői természet. A Provence enyhe kék ege alatt fejlődött, s így van lényében valami keleti, valami nőies vonás, ami mind személyének, mind költői egyéniségének csodálatos vonzóerőt kölcsönöz, s szerencsés harmóniába olvasztja költészetét. Mig Zola az élet pesszimiztikus képeit elemzi, Daudet inkább a napsugár felé fordul, s kiemeli költészetében a jótékony erőket, melyek az ember sorsát elősegítik.²

Midőn Déry Julianna Párisba jött, Zola főműve „Le Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second Empire“ már megjelent s Zolát, mint a legnagyobb naturalistát ünnepelték. A fiatalabb írói nemzedék csodálattal vette őt körül; a legkiválóbb írók és művészek képezték körét, köztük barátja, Daudet is.³ Déry Juliannát is bevezették ebbe a társaságba és így megismerhette a bámult mestert.

Juliette Lamberttel, Edmond Adam senator özvegyével is érintkezett Déry. Madame Adam szintén író nő volt, írt kisebb novellákat, de kevés sikerrel. Jelentősége nagyobb a zsurnalizmus és a politika terén. Megalapította a „Nouvelle Revue“-t, és 1871-ben megjelent „Liège de Paris, journal d'une Parisienne“ cz. munkájában kora történetére nézve fontos adatokat nyújtott. A harmadik republika első éveiben már volt politikai szalonja, ahol kiváló nagy államférfiak, így Gambetta és az akkori osztrák nagykövet Beust gróf, törzsvendégek voltak.⁴ Ebben az érdekes, vonzó

¹ Max Lorenz : Die Literatur am Jahrhundertende. Stuttgart, 1900.

² M. G. Konrad : Zola und Daudet Die Gesellschaft. 1885. évf., 746. l.

³ Benno Diederich : Émile Zola. Leipzig, 1898.

⁴ Hans Kraemer : Das XIX. Jahrhundert in Wort u. Bild. III. k. 406. II.

társaságban Julianna is gyakran megfordult, s Madame Adam útján a szellemileg kiváló, nemes gondolkodású Bonaparte Mathilde hercegnővel is megismerkedett, aki érdeklődéssel fordult a fiatal, törekvő, érdekes tehetség felé s igyekezett pályáját egyengetni és irányítani.

Julianna sokat köszönhet e néhány évnek, amelyet a kiváló képzettségű emberek körében töltött. Művészi látóköre tárgult, gondolkodásmódja mélyült. Tehetsége mindjobban kibontakozott.

Feltűnően nagy Zola befolyása Déryre. Nem merült el ugyan Zola tudományos fiziológiai módszerébe, de az a veleszületett hajlama, hogy az embereket és cselekedeteiket hajszálfinomossággal megfigyelje, most Zola hatása következtében újabb táplálékot nyert. Mikép Zola, ő is meg akarja figyelni a milieu hatását az egyesre. Pesszimizmusa is mélyül a nagy író befolyása alatt. Ez a pesszimizmus lelkének alapmotívuma lesz s a későbbi években szinte túlsúlyra emelkedik költészetében.

Ami költői munkásságát illeti, párisi tartózkodása nem épen produktív. A sok új és szokatlan, hatalmas és jelentékeny hatás alatt, amelynek a világvárosban ki volt téve, lelke szinte mámorossá lett s annyira igénybe vette egész lényét, hogy nyugodt, rendszeres munkáról nem is lehetett szó. Mint egy épen kinyillott virág, teljesen a nap felé fordítja arcát, melynek minden sugarát magába szeretné szívni. Párisban tudatára ébred tehetségének, erősnek, céltudatosnak érzi magát, s lelkesedve írja Hans Meriannak: „Imádom Párist mindenek fölött!”

Csak egy kis novella jelent meg tőle párisi tartózkodása alatt, de tartalmánál fogva ez is inkább működése első szakaszába tartozik. Talán még ifjúkori alkotás, melyet még Bécsben kezdett el, s csak az utolsó simítást adta meg neki Párisban. Ez a novella „Am Kreuzweg” címmel 1891-ben jelent meg a már említett „Die Einwilligung” című novellával együtt „Ohne Führer” cím alatt. Itt elhagyja Déry az arisztokrata milieut és a bécsi polgári körök életét festi. A magát tehetségnek képzelő középszerűség küzdelmét mutatja be a kitüntetésekkel elhalmozott jelentéktelen ember ellen. Gúnyolja a bécsieknek azt a törekvését, hogy az elismert bálvány, a dicsekvő tehetetlenség előtt meghajolnak, s ujjongva engedik át neki a nyilvános életben az elsőséget.

Ostorozza a modern kapaszkodást, mely a maga teljes nevetséges nyomorúságában itt nyíltan kifejezésre jut. A novella háttérét a bécsi birodalmi tanács választásai és az e körül forgó visszaélések képezik. Déry igen járatosnak mutatkozik a férfiak politikai működésében. A novella betekintést nyújt a tudósok és képviselők körébe, Bécs polgári köreibé is, megismerjük e világ önzését és jelentéktelenségét.

Konrad Neuberg és August Kreibig együtt lépett ki az életbe. A tehetséges Neuberg mélyen lent, a másik, a kérkedő nulla fenn a magasban. Dr. August Kreibig tagja a városi és birodalmi tanácsnak, a szalonok hőse és bálványa, a jogtudományok magántanára. Most az a célja, hogy miniszter legyen. Életének ebben a szakában eszébe jut elmaradt barátja, az elkeseredett ügyvéd, dr. Neuberg. Nagylelkűen képviselőjelöltséget akar ráruházni, hogy pártja a parlamentben egy tehetséges, becsületében megtámadhatatlan, megbízható emberrel erősödjék. Neuberg azonban sohasem lépne egy Kreibig társaságába, aki régebben minden munkáját ellopta, ha a szerelem nem játszanék itt szerepet. Neuberg ugyanis társaságban egy bájos fiatal leánynyal, Hedviggel ismerkedett meg, ki egykor Kreibig menyasszonya volt, de lelki tartalmatlanságáról hamar meggyőződve, felbontotta eljegyzését. A szeretett leány kedvéért meggyőződése ellenére elfogadja Neuberg a jelöltséget. Ellenfele egy Breuner nevű fiatal építész, aki szintén szereti Hedviget. Hedvig vonzódik ugyan Breunerhez, de midőn Neuberg megkéri a kezét, őt választja, mire Breuner nem csak itt, de a jelöltségtől is visszalép. Ekkor azonban felébred Neubergben veleszületett határozatlansága és félszége, nem érez elég erőt arra, hogy egy lányt, mint Hedvig, boldoggá tegyen. Kreibiggal is összekülönbözik, s ő is lemond a jelöltségről. Értesíti Hedviget, hogy nem veheti nőül, mert úgy érzi, hogy keresztúthoz ért. Hiányzik a bátorsága Hedvig életét a sajátjához kötni, így a lemondáshoz gyűjt erőt. Érzi közepszerűségét, elhagyja a leányt, s akkor is elutasítja, midőn a leány minden büszkeségét elveti s felkeresi őt.

Hedvig később Breuner neje lesz, s Neuberg félszégében visszatülyed a nullák körébe. Ismét egy férfijellem, azok közül a gyöngé határozatlan félemberek közül, kiket Déry oly szívesen mutat be. A tehetség, mely oly sokáig elrejtőzött, most, amikor

valamit alkothatna, már teljesen elsenyvedt. Vad és igaz kétségbeesés hangjába fúl a novella végső akkordja.¹

Ezen a novellán kívül első drámai kísérlete is párisi tartózkodásának idejébe esik.

Erősen naturalisztikus darab, talán már a francia naturalizmus befolyása alatt keletkezett a „Die Schand“ cz. népszínmű, hat képbén, mely sokáig kéziratban hevert s csak 1897-ben jelent meg Berlinben, Schuster és Loeffler kiadásában. Eredetileg a főhős után „Urban“ volt a címe (1892), csak később, mikor nyomtatásban megjelent, kapta „Die Schand“ címet. Ebben a darabban nyárspolgári körbe vezet bennünket Déry. Az elcsábított és elhagyott leány tragédiáját tárja elénk.

Ott bécsi lakatosmester leánya, Mária, anyátlanul nőtt fel. Urban József műlakatos szereti és megbizsa barátját, Hutar Lajost, a gazdag építési vállalkozó fiát, hogy kérje meg számára a leány kezét. Hutar megismerkedik Máriával, megszereti és elcsábítja. Máriát apja eltaszítja, s Langné, Ott sógornője, magához fogadja a leányt. Itt születik meg a kis Lina, a szegényfolt. Ezzel kezdődik a darab cselekménye.

Az I. képbén az engesztelhetetlen apával találkozunk, aki mitsem akar tudni leányáról, csak mint „némbér“-ről beszél róla és eltítkolja a világ előtt tartózkodási helyét. Csak egy gondolat foglalkoztatja, vajjon ki lehetett az aljas csábító, aki ezt a gyalázatot elkövette. De midőn felszólítják, hogy tartson ünnepi szónoklatot Hutar leányának esküvőjén, a nagyravágyó lakatos csak a megtiszteltetésre gondol s elfelejti leánya baját.

Ekkor azonban Urban megkéri tőle Mária kezét, nem is sejtve, hogy miért tűnt el Mária a világ szeme elől. Ott szívesen tekintené Urbant vejének, de Mária mind az ő, mind a világ számára elveszett. Hiába kísérli meg Langné, hogy sógorát kibékítse a leánynyal. Az apa nem tudja megbocsátani leánya szegényét, s csak röviden értesíti, hogy Urban megkérte a kezét.

A II. kép az elcsábított leány szenvedéseit, anyaságának örömét mutatja be. Mária, akit csábítója, Hutar elhagyott, nyolcz hónap óta várja őt vissza. Lajos most testvére lakodalmára hazajön, de hallani sem akar arról, hogy hűtlenül elhagyott

¹ Georg Engel: Zwei Perlen. Berliner Tageblatt. 1891. ápr. 6.

kedvesét, gyermekének anyját nőül vegye. Azt kívánja, hogy Mária távozzék el gyermekével messze, Amerikába. A III. képben a lakodalmas nép az Altlerchenfeldi templom előtt gyülekezik. Innét indul a lakodalmas menet. Mária is nézi a tömeg közé vegyülve. Az izgalomtól remegve a kövér Friedlné háta mögé rejtőzik. A fecsegő asszony gyanútlanul meséli el, hogy az ifjú Hutar is nemsokára megnősül, egy tanár leányát veszi nőül, s meg is mutatja Melaniet, kit Hutar karján vezet. Mária hallja, amit a tömegben suttognak róla, de csak egy gondolat foglalkoztatja most, — odarohan, leborúl a menyasszony elé s fájdalmas kétségbeeséssel mondja: „Ön fiatal, mint én, — és boldog, amilyen én voltam egykor, — Ön, Ön legyen közöttünk a bíró! Én nem félek, én nem szégyenkezem! Hangosan kiáltom ki, hogy megszabadítsam szegény apámat a szegénytől és — mert nem akarok elpusztulni.“ De ekkor megpillantja Urbant s visszahőköl. Már késő. Urban most mindent meg akar tudni, hogy miért utasította el? És most világos lesz Mária előtt Hutar becstelen eljárása. De Urban elől menekülnie kell, mert nem vallhatja be előtte az igazságot.

A IV. kép Langné lakásába vezet. Mária gyermeke haldoklik s a fájdalmas görcsök kioltják gyenge életét. Ekkor megjelenik Urban. Mindent megtudott, de mielőtt elhinné, önmaga akar meggyőződni róla. Szinte őrvöng kétségbeesésében: „Pfui, te angyal szeretnél lenni! Nagyszerű, hogy téved az ember! Azt hittem szentet imádok és akkor kiderül, hogy csak — egy olyan — Dallal és virággal tiszteltem meg, — de az ő szíve — pálinka után vágyódott. Ugye, az én szeretőm is lettél volna?“ De nemcsak az imádott leányban való hite rendült meg, hanem legjobb barátjában is csalódott. Az V. képnek barátságos lakodalmi hangulatában szinte élesen kír a feldúlt lelki Urban, aki felelősségre vonja barátját. Kényszeríti, hogy vegye nőül az elcsábított leányt, adja vissza becsületét vagy nem mozdul élve arról a helyről. Vadul kiáltja Ottnak, aki éppen ünnepi szónoklatához készül: „Vén számár! A fiának tarts beszédet. A leányodnak gyermeke van tőle!“ Az ősz, megtört öreg már teljes rezignációval hallgatja.

Az öreg Hutar is megkívánja fiától, hogy vegye nőül a lakatos leányát. Még azon az éjszakán meg kell történie az esküvőnek. Ahol Mária, a szerencsétlen, kétségbeesett anya mély

gyászban zokog gyermeke holtteste mellett, eskesse őket össze a hirtelenül előhívott pap. A VI. kép ezt a jelenetet ábrázolja. De Mária elutasítja Hufart: „Gyerme kem meghalt, minek menjek most már nőül az apjához? Nem! Ezt még Isten sem kívánhatja tőlem!” „A szégyenem oda van, szégyenfoltomat akarom vissza!” És így könyörög a neki megbocsátó és őt támogató Urbanhoz, ki mint Krisztus, mint Megváltó tűnik fel előtte: „Ó Istenem, Urban úr, képes-e Ön csodát művelni? Hallgassa meg szívem egyetlen kérését — s keltse életre halott Linámat!”

A darab tartalma igénytelen. A jellemek nem kiforrott egyéniségek. Déry Julianna érdeme, hogy valódi szép típusokat állít elénk, a nép természetes érzelmeivel. A részben lélektani, részben külsőségekben nyilvánuló becsületérzés, szerelem, gyűlölet, gúny, düh, boszú és kétségbeesés mind ennek tipikus, jól eltalált jele. Különösen szépen, meleg, vonzó színekkel festi az anyai szeretetet, a természetnek ezt az ösztönszerű hatalmas erejét. A munka tendenciájában és egyes részeiben élénken emlékeztet Hebbel Mária Magdalénájára.

III.

Koburgi és müncheni évek (1895—98).

A Párisban töltött évek megérlelték Déry Juliannában a költőt. Lelkében új életerő s erős alkotási vágy ébredt. Németországba jött, s rövid ideig Koburgban tartózkodott. II. Ernő, Koburg-Gotha hercege, tág látókörű, sokoldalú férfi volt, aki figyelmessé lett Juliannára és támogatta őt írói pályáján. II. Ernő (szül. 1818-ban, megh. 1893-ban) érdeklődött a művészetek és az irodalom iránt és sokat forgott írók és művészek társaságában. Gustav Freytaggal oly szoros baráti viszonyban állott, mint még egy uralkodó sem a polgári osztály valamely képviselőjével.¹ Déry Julianna költészete magára vonta figyelmét s így előadatta egyfelvonásos színművét, „Verlobung bei Pignerols“. A kis vígjáték Déry Julianna korábbi munkáihoz tartozik. Már 1888-ban megjelent nyomtatásban Stuttgartban Bonz kiadásában. A Koburg-gothai előadás megalapította Déry Julianna színműírói hírnevét.

A darab cselekménye Párisban folyik le, természetesen arisztokrata körben, André Montremin kastélyában. A kastély ura két évvel ezelőtt vette nőül feleségét, Victorinet, a nő családjának akarata ellenére. Jó egyetértésben élnek, ami azonban nem zárja ki azt, hogy Montremin úr a boulognei erdőben egy kis amazonnak ne adjon találkát, s Victorinenak unokabátyja, Gustav Pignerol, ne udvaroljon.

A Pignerol-család azt akarja, hogy Gustav egy unokahugát, Henriettet vegye nőül, aki ép most érkezett meg a zárdából, ahol eddig nevelték. De Gustav szép rokonát, Victorine asszonyt, szereti, s Henriette is vonakodik, mert ő a boulognei

¹ Oscar Walzel: Vom Geistesleben des XVIII. u. XIX. Jahrhunderts. Leipzig, 1911. 404. l.

erdőben találkozott egy lovassal, akit szeret s akihez nőül akar menni. Most érdekes jelenetek következnek. Montremin úr kilovagol, hogy a kis amazont viszontlássa, míg a leány — ki nem más, mint Henriette — Victorinehez jön, hogy tőle tanácsot és segítséget kérjen a családtól tervezett házasság ellen, melytől vonakodik. Természetesen fokozza a helyzet komikumát, hogy Gusztáv is jelen van a kastélyban és Victorinetől akar búcsút venni. Ekkor váratlanul találkoznak: Montremin úr Henriettevel, aki természetesen azt kívánja tőle, hogy nőül vegye. Annál is inkább — mondja Henriette — mert Victorine úgys megcsalja férjét Gustavval. Ezáltal azonban féltékennyé teszi Montremin. Épígy Victorinet is, ki előtt leleplezi férjét, hogy ő volt az előzőkeny lovag, ki neki annyi édes bókot mondott a boulognei erdőben. Komikus jelenetek sora következik, midőn Henriette találkozik ismeretlen jegyesével, Gustavval. Mindketten megtetszenek egymásnak s így semmi sem akadályozza többé eljegyzésüket. A bonyolult helyzetet a nagy számú Pignerol-család megjelenése oldja meg. Hosszas tanakodás után végre előlép a jegyes pár a család általános megelégedésére és örömére.

„Die Verlobung bei Pignerol's“ még magán viseli az ifjúkori kísérletezés jegyét. Komikus jelenetek, melyek alkalmasak zajos tetszés- és hangulatkeltésre, jellemzik a darabot. Déry Julianna megoldja a vígjátékiró legfőbb feladatát, érdekfeszítővé tudja tenni cselekményét. Ami a jellemeket illeti, határozott egyéniségekről nem beszélhetünk itt. A kis vígjátékban nem is lehetne egyéni lelkeket festeni, emberi jellemeket kimeríteni.

Itt inkább típusokról van szó, még pedig francia vígjáték-típusokról. Ilyen Gusztáv, a könnyelmű hősszerelmes, Henriette, a ki világi dolgok tekintetében teljes tudatlanságban nőtt fel a zárdában, s most egyszerre kikerülve az életbe, ideális követelésekkel lép fel, de az első csinos fiatal emberbe képes bele-szeretni, aki épen útjába akad. Talán túlságosan is naivan jellemzi őt Déry. Az életvidám Montremin és Victorine a francia társaság típusai. Komikus alakokat teremtett Déry a Pignerol-szülőkből, ép így a család avouéjában, Maître Michelben is, akinek képviselnie kellene a családot, s megvédenie ügyét, de sohasem engedik szóhoz jutni.

Koburgi tartózkodása alatt Déry Julianna gyakran fordult

meg Berlinben is, az ottani írói körökkel megismerkedve. 1895-ben pedig Münchenbe költözött, ahol az új naturalisztikus mozgalom már erős gyökeret vert. Két czentrumból indul ki ez a mozgalom Németországban: délen Münchenből, a művészetek régi városából, északon Berlinből, a birodalom világvárosából. Münchenben a modern irány szervezője Michael Georg Conrad volt, aki párisi tartózkodása alatt megismerkedett Zolával s a nagy naturalista író legbuzgóbb tisztelője lett.¹

Nagy érdeme, hogy felismerte annak szükségességét, hogy Németországnak egyoldalúvá váló, s az európai szellemi élettől mindinkább elzárkózó irodalmát a többi kulturnép gondolataival, törekvéseivel, problémáival át kell hatni és kapcsolatba kell hozni. Kereste az életnek és a művészetnek összeköttetését.²

Hogy törekvéseit keresztül is vihesse, 1885-ben realiztikus folyóiratot szervezett; olyan folyóiratot, mely az irodalomnak, művészetnek s nyilvános életnek szolgáljon. Címe: „Die Gesellschaft.“ Ez a lap az ifjúság vezető organumává lett s a XIX. század két utolsó évtizedeiben fontos szerepet játszott a német irodalom fejlődésében. „Die Gesellschaft“ nagy küzdelmek színterévé lett: itt léptek fel követeléseikkel az új mozgalom irányítói és terjesztői. Kritikai tanulmányok, az ethika körébe vágó fejtegetések, a szocializmus és a nőmozgalom nagy problémáival foglalkozó dolgozatok helyet találtak a lapban, s a modern líra, de főképen a kornak uralkodó műfaja, a modern novella, s a rövid realiztikus elbeszélés, kisebb számban drámai termékek is, jelentek itt meg.³

Az új radikális irány mindenben egy régi tekintélyes iskolával találta magát szemben, mely a naturalizmussal ellentétben a klasszikus-romantikus idealizmust képviselte. Ennek a költői iskolának élén, mint maecenas, a nagyműveltségű bajor uralkodó, II. Miksa állott, aki kiváló tudósokat és költőket gyűjtött székhelyére. Középpontját Emanuel Geibel és Paul Heyse képezték. Köréjük gyülekeztek a többiek, kik azonban csak rövid ideig tartoztak ide, vagy csak átmenetileg sorozhatók ebbe az isko-

¹ Michael Georg Conrad: Von Emil Zola bis Gerhart Hauptmann. Leipzig, 1902.

² V. ö. Heinrich Stümcke: Michael Georg Conrad, Bremen, 1893. M. G. Conrad: Von Emil Zola bis Gerhart Hauptmann. Leipzig, 1902.

³ Albert Soergel: Dichtung und Dichter der Zeit. Leipzig, 1912. 31. II.

lába. Ilyenek Grosse, Lingg, Bodenstedt, Scheffel, Dahn, Jensen, Wille és mások. Ennek az iskolának a fő tendenciája a külső forma, a nyelv és vers szépségének és tisztaságának ápolása volt. A fiatalabb nemzedék Conrad köré csoportosult és az ismert költői neveknek hosszú sora foglal helyet a „Gesellschaft“ munkatársai között. Gerhart Hauptmann, akinek első novellája „Bahnwärter Thiel“ itt jelent meg, Otto Julius Bierbaum, Max Kretzer, Ludwig Scharf, Ferdinand Avenarius, Ernst von Wolzogen, Freiherr Detlev von Liliencron, Johannes Schlaf, a berlini írók, Conrad Alberti, Karl Bleibtreu és mások. Zola neve volt a legfőbb előttük, ő lett a modern költők ideálja. Más külföldi írók hatása is érintette őket. Különösen nagy volt a norvég írónak, Ibsennek a befolyása. Ez a hatás 1878-ban kezdődött és különösen mélyült akkor, midőn Ibsen Münchenben telepedett le és a fiatal generációval közvetlenül érintkezhetett.¹

Midőn Déry Julianna Münchenbe jött, már ismert írói neve volt. A müncheni naturalista írók köre szívesen fogadta, s ő nagyon jól érezte magát ebben a körben, ahol annyi megértésre talált.

Maga München, a művészeteknek régi városa, kedvező befolyást gyakorolt Juliannának minden szép iránt fogékony, átfinomult, művészi és költői lelkére. A régi városrészek festői jelleme, az új monumentális épületek, Münchennek természeti szépségeiben gazdag környéke, a különös népelet, amit itt megismert, a déli könnyűvérűség, de főleg a jelentős szellemi erők egyesülése különösen vonzotta Juliannát.²

Ő is munkatársa lett a „Gesellschaft“-nak. Már 1891. októberében, midőn „Ohne Führer“ című novellái megjelentek, maga Conrad vezette be a „Gesellschaft“-ban. 1893-ban az arcképével díszített deczemberi füzetben egy novellája jelent meg „Russland in Paris“ címmel, melyről Hans Merian kritikájában nagy dicsérrettel és elismeréssel nyilatkozik. Valódi művészléleknek, a legkiválóbb német írónők egyikének nevezi Déry Julian-

¹ V. ö. Albert Soergel: *Dichtung und Dichter der Zeit*. Leipzig 1912. 28. II. és Friedrich Kummer: *Deutsche Literaturgeschichte des XIX. Jahrhunderts*. Dresden, 1900. 540. II.

² V. ö. Joseph Ruederer: *Städte und Landschaften*. I München, 1902. és Theodor Goering: *Dreissig Jahre München* 1904. 2 II.

nát. Felismeri sajátos egyéniségét, azt a különös naturalisztikus vonást, amely egész költészetén végig vonúl.¹

„Russland in Paris“ című novellájában sokkal fejlettebb Déry technikája, mint ifjúkori alkotásaiban. Az a sajátos, hogy csak a fontosat, a valóban meglévőt festi minden fölösleges cziczoma nélkül, itt különösen megnyilvánul. Amellett érvényesül finom megfigyelő tehetsége is. Néhány szóval élesen és határozottan tudja jellemezni személyeit, a különböző körből, különböző nemzetek fiai közül választott személyei szinte megelevenednek előttünk. De azért nem csupán típusok. Déry ügyesen alkotó tolla egyénekké, élő alakokká varázsolja őket.

Párisi tartózkodása idején különböző nemzetek képviselőivel találkozott, s arra különösen jó és éles szeme volt, hogy a jellemző nemzeti tulajdonságokat észrevegye. Az orosz már akkor is igen nagy számmal volt képviselve Párisban, még pedig a népnek minden rétegéből. Juliannának így volt alkalma megismerkednie az orosz világ minden alakjával. Így alkotja meg ezt a novellát, melyet Ernst Brausewetter abba a gyűjteményébe vesz fel, melyben a legkiválóbb női novellisták elbeszéléseit gyűjti össze.²

Szinte mellékesnek tűnő vonásokkal jellemzi Julianna hőseit, úgyszintén a mellékalakokat is, s így lesz a kép színes és eleven. „Russland in Paris“-ban az oroszszal szembeállítja a szeretetreméltó, könnyelmű, jóindulatú francziát, Jaques Laurent alakjában. Néhány vázaltszerű vonással élénk képet ad róla: írói genie, lelkesedik barátságért, szellemért, „csak a puskapor szagát nem állta ki, s vonakodott minden párbajtól.“ Meleg barátságot köt az orosz Ivan Woczkowval, az orosz lapok párisi levelezőjével, aki bevezeti őt honfitársai körébe. „Érdekel a szlávok fájdalma — mondja Laurent — és ismerni szeretném azt az érzést, midőn egy francia lelkét orosz szellem érinti.“ Egy orosz multság rajza bő alkalmat nyújt Dérynek, hogy kitűnő orosz típusokat fessen. Így Pokuroff ezredes, a külföldön működő forradalmi párt fejét, egy szellemes, nemes, világfájdalomban lángra lobbant vadembert, sápadt koldusdiákokat, mint amilyen az orvostanhallgató, Goltschmann, valódi Turgenjew-

¹ Hans Merian: Gesellschaft 1893. évf. 4. füzet.

² Ernst Brausewetter: Meisternovellen deutscher Frauen. I. Reihe. Leipzig, 1907.

féle hős, büszke és gyöngé, magasan szárnyaló és gyáva, finom alakja vért és fajt árul el, szép arcza a legmélyebb kétségbeesést tükrözi, fanyar gondolkodó, lényét az intelligenciának fájdalmas tudata hatja át.

Az orosz zenének szenvedélyesen reménytelen, betegesen elragadó, lágy mennyei vízióktól izzó hangjai Laurent elé varázsolják ennek a szerencsétlen népnek egész világát, s csatakiáltásuk: „Vesd el a fájdalmat, a kínok keresztjét!” rezgésbe hozza szívét.

Hogy a típusoknak e gazdag körét teljesen elénk állítsa, fellépteti Déry, Madja alakjában, a hazájából, Sebastopolból egy zsidóüldözés alkalmával elűzött zsidó leányt is. Szépsége szinte mondani látszik: „Mit akarsz tőlem? Oroszország egész fájdalma reám nehezül!” Szabadságról, egyenlőségről ábrándozik, a felekezeti és nemzeti különbségek eltörléséről: „Nem lesznek többé sem keresztények, sem zsidók; képzelje el az ember, — nem lesznek zsidók. Sem király, sem alattvaló!” Hatalmas világbirodalomról álmodozik, melyet a föld és a föld szelleme fog kormányozni. — Mily ellentét mellette Laurent! A kozmopolita orosz zsidó leány mellett hazafias francia, ki lelkesedve mondja: „Nem! soha! Franciaországnak nem szabad beleolvadnia az egyetemességbe!”

És az orosz alakoknak e tipikus körébe egy kis párbajtörténetet sző bele Déry. Itt ismét feltűnik az ellentét a félénk és csak szavakkal dobálódzó Laurent és az orosz Adler között, aki csak a párbaj után találja meg nyugalma, mert tudatában van annak, hogy meg kell védenie becsületét, s a párbaj után szinte úgy érzi, hogy új életre ébredt.

Déry stílusa e novellában nagy haladást mutat. Tehetsége München napsugaras irodalmi ege alatt virágkorát éri el. „Russland in Paris“ 1895-ben egy novellagyűjteményben is megjelent (Stuttgartban, Bonznál) „Katastrophen“ cím alatt.

A kötetben foglalt többi apró elbeszélés inkább merészen odavetett rajz, mint novella, de azért sajátos, erőteljes tehetséget árul el. Az orosz írók hatását mutatják, nevezetesen Iwan Turgenjéwét, aki általában nagy befolyással volt az ifjú írói gárda fejlődésére. Déry mindamellett megőrzi írói önállóságát s eredeti marad.

Vonzó egyénisége áthatja munkáinak minden sorát, s

mindig megvan bennük az élményi alap: saját átélt világát, lelkének belső forrongását, érzéseit nyilatkoztatják meg. Így a „Katastrophen“ című novellakötet második novellája is: „Der angekündigte Tod.“ Előérzetként lebeg előtte a halál gondolata. Julianna lelki életének egy babonás, fatalisztikus vonása adja a novella alapgondolatát. Az életnek kisebb véletlenségei nagy szerepet játszottak nála, átérezte egy leesett képnek, egy találkozásnak titokzatos jelentőségét. Ilyen babonás ember a novella hőse is, egy fiatal osztrák költő, Karl Faber. — Midőn a francia forradalom száz éves jubileumára Párisba akar utazni, kitöri a lábát, midőn azután tényleg útra kél, kisíklík a vonat, s midőn végre lemond a francia főváros meglátogatásáról s egy kis bretagnei tengerparti falú, Locudy, csendjébe vonúl el, hogy ott kényelmes nyugalomban a természet és a tenger szépségeinek élvezetébe merüljön, éppen akkor dől romokba életének derűs harmóniája. Öreg vendégbarátja, aki a jóslás mesteriségét érti, megjövendőli neki halálát, s ez a gondolat mintegy sarkába szegődve szünet nélkül üldözi. Ő, aki eddig semmitől sem riadt vissza, ki felvette a harcot még az elemekkel is, egyszerre félnék és gyáva lesz, mindenütt a halál borzalmas torkát látja maga elé meredni. Élete virágjában megírja végrendeletét, s eddig szinte látkető és tomboló életkedvét az elmúlásnak fenyegető gondolata szinte megsemmisíti. Megismerkedik egy bájos fiatal leánnyal, de szerelmét is megzavarja az a gondolat, hogy esetleg hamarabb kell meghalnia, mielőtt még Andrée a felesége lenne. A leány is viszont szereti, de ő mégsem bízik a sorsban, halálfélelme folytonosan üldözi, szinte beleőrül, úgy érzi, hogy a tenger el akarja nyelni, küzd a hullámhalál ellen, — és mégis ott leli sírját. Vonzzák, ragadják a hullámok s miközben felkiált: „Nem akarok meghalni, soha, soha!“ összezsapnak feje fölött s elnyelik.

Nagy haladást mutat ez a novella a természetérzés szempontjából. Ennek első nyomai már ifjúkori alkotásaiban fellelhetők. „Meine Braut“ című novellájában a holdsugaras nyári éjszaka, a mélységes csönd varázsa már feltűnik, s annál inkább méltó az említésre, mert Déry már ott megtalálja a kapcsolatot a természet és hőse lelke között. De a természetérzés, az érzés-átvitel, a természet képeinek a cselekvény fonalával való szoros kapcsolata a „Der angekündigte Tod“ című novellában jelent-

kezik először jellemzetes módon. Itt tudja Déry első ízben igazán visszaadni azokat a benyomásokat, melyeket a természet lelkéből kiváltott.

Hőisével együtt érzi az Óczeán rettenetes s félelmetes-ségében fenséges hatalmát, gyönyörrel szívja az üde, tiszta, balzsamos levegőt s kitörő örömmel ujjongja: „Mily csodás vagy, Óczeán! A föld kemény háta nem tetszik nekem. Te hatalmas vagy és odaadó, szeretem az ilyen természeteket. Karjaid között is utánad vágyódom!”

Mennyire szereti a vad tengerészéletet! Mintha viharzó lelkének, gyönyörben tomboló szívének minden féktelen szenvedélyét itt akarná kitombolni, úgy festi az elemek viharzó harcát. „Tombolj, Óczeán, tüzeld fel véretem! Micsoda tenger! Micsoda mennybolt! Igazi ábrázata volt-e ez? Fent int a tűzhalál, lennt tátong a vízhalál, a halálnak egész légiója támad fel e nagyszerűen fenséges természeti jelenség ünneplésére.” — Így áll hőse „egyedül az elemek harcában, mint individium, önmaga is egy elem.”

Ugyanaz a mély természetérzés jellemzi az ugyanabban a kötetben megjelent „Der erste Hirsch” című novellát. — Lecsillapult a morajló tenegr hullámverése, — s lány erdőzúgásba vezet bennünket az író. Úgy érezzük, mintha friss erdőillat csapna felénk. Átvezet bennünket fátyolszerűen burkolt mezőkön át az őszi ködbe a zugó fák alá, melyek ezüst köntöst viselnek s finom holdvilágszerű nótákat dalolnak. Olyan ez, mint egy titokzatos nászéjszaka: kékes árnyak közül holdsugarak törnek elő menyegzői fáklyákként és egy bokor fényárban úszik, mintha lángokban állana. Őserdőben képzeljük magunkat, magasan a föld felett, messze a világtól.

S ebbe a fenséges környezetbe helyezi Déry hőst, Rudolft, egy kiélt főhadnagyot, kit bátyja, egy derék gazda, a vadászélet rejtelmeibe akar beavatni. S Rudolft, kit eddig semmi sem érdekelt, csak a nagyvárosi ember könnyelmű élete, most remegve és aggódva lesi a hajnalhasadás misztikus csendjében a szarvas közeledését. Életét adta volna oda egy szép lövésért. Talán még sohasem élt ennyire testestül-lelkestül. S midőn végre leterítve látja maga előtt az erdő büszke királyát, a leg-lelkesebb győzelmi mámor vesz erőt rajta. Ez a győzelem felébreszti lelkében a bátorságot, erőt, önbizalmat. „Vadász-

szerencsém hozzon nekem a szerelemben is sikert!” mondja, s Ida Steinhausen, kihez eddig nem mert közeledni, noha szívében erős vonzalmat érzett iránta, rövid idő múlva menyaszonya lett.

A negyedik novellát, „Die Erbschaft” címűt, is áthatja ez a mély természetérzés. Egy fiatal ember, Johann Muck, szegény ördögből gazdag előkelőség lesz. Felküzdí magát nagy nélkülözések s fáradság árán egy botgyár tulajdonosává. Szerelmes lesz Bradlnéba, egy vagyonos kávéháztulajdonos özvegyébe. Ekkor váratlan meglepetés éri. Gazdag nagybátyja, ki életében nem sokat törődött vele, hirtelen meghal és birtokát reá hagyja örökségül. Muck azonnal Himmelhofba siet, hogy a kissé gondozatlan s elhanyagolt birtokot átvegye. Teljes gyönyörűséggel üdvözlí a virágzó kis paradicsomot, mely szeme elé tárúl: a mezők színpompás virágtengerét, a lombos fákat, a kristálytiszt, illatos levegőt, a szállongó lepkéket, a ragyogó napot, mely mint aranyeső ontja sugarait a földre. Muck úgy érzi magát, mintha a világot csak most fedezte volna fel.

A gazdálkodáshoz azonban keveset ért. Ezért tisztartót fogad, egy tönkrement földbirtokost, akinek irreális tervei Muck birtokát is romlással és pusztulással fenyegetik. Vetnek, marhát vásárolnak, és így tovább — s minden reményt az aratásba helyezik, mert máris számtalan adósság nehezedik a birtokra. Aggódva és gyönyörködve tekint Muck olykor végig a ringó kalásztengeren. De ime! éppen az aratás előtti napon — a pacsirta utóljára fürdik az arany búzakaralásban — sötét vésztojásló fellegek vonólnak az égre, hollófekete karjaikkal át meg átölelkeznek, zúg és dörög a mennybolt, mintha ezer darabra szakadna az ég. A villámok czikkáznak, mint a tánczó tűzsugarak, és az eső zuhog, mintha vízesés hullana az égből — a legborzalmasabb Niagara! — De nemsokára elcsitúl a vész, elül a vihar, s nevet — az ég, mintha semmi sem történt volna. — De a szép termés elpusztult.

És így jár szegény Muck minden dolgában. Meglopják, kifosztják. Ki fog rajta mindenki, kezdve a tisztartótól a legutolsó szolgálíig, úgy hogy végre is dobra kerül a birtok. Bradlné, aki mindig szánakozva nézte a szép birtok pusztulását, szintén megjelenik az árverésen. Megveszi a birtokot, de vele együtt előbbi gazdáját, a most már túlboldog Muckot is megtartja.

Természetesen más élet kezdődik most, más gazdálkodás következik, Bradlné ügyes és tapasztalt keze alatt a birtok virágzik és fejlődik, úgy hogy Muck most igaz örömét lelte az örökségben.

Ez a kis elbeszélés rendkívül jellemző Déry Juliannára. Erős benne az élményi alap. Szinte ifjúkora emlékének tűnik. Élesen látó szeme, pontos megfigyelő képessége lehetővé tette, hogy Himmelhofot, s a természet ezer és ezer szépségét oly élethűen tüntesse fel, hogy ifjúkori emlékeinek hatása alatt a bács megyei magyar birtok képe támad fel lelkében. Szinte látjuk magunk előtt Déry Juliannát, amint a vadúl tomboló zivatarban lesi a czikkázó villámot, hallgatja a menydörgés zúgását. Minden kis vonás elénk állítja Déry Juliannát, a természetért rajongó puszta gyermekét.

Tárgyánál és technikájánál fogva valószínűleg ebbe a korszakba esik a „Vogeljagd“ című kis rajz is, mely azonban csak 1899-ben jelent meg nyomtatásban a „Quickborn“ című folyóiratban.¹ Ez is hasonló motívumokból indul ki. Szintén sok benne a természetfestő részlet, de nem hiányzik az éles, szatirikus vonás sem, mely Déry költészetére rendkívül jellemző.

Déry Julianna a 90-es évek legnevezetesebb folyóiratának, a „Neue deutsche Rundschau der freien Bühne“-nek (most „Neue Rundschau“), mely Otto Brahm vezetése alatt új korszakot nyitott a német dráma történetében, is munkatársa lett. Ebben jelent meg „Beichten“ című novellája (1897. VIII. kötet, 1299. II.).

Egy gyöngéd finom leánylélek elemzése e novella, mely a vallás tilalma és a szerelem ösztönszerűsége közt való küzdelmet tünteti fel. Josette, a kis rajongó, vágyódó lelkű, mélyen érző leánya — sötétkék Madonna-szemekkel — beleszeret egy mulatságon egy török hadnagyba, Ali Ben Muroba. A fiatal leány, ki eddig áhitatos lélekkel merült el vallásába, most meghasonlik hitével. De ez természetes is, mikor az abbé a gyóntatószékben azt mondja neki, hogy a mohammedánok a pokol kínjaira kárhozottak. Hát nem szeretheti ő Alit? Bűn-e ez? „Hányszor esik meg, hogy valaki egy rossz, gonosz embert szeret, egy gonosztevőt, sőt egy nő

¹ Quickborn 1899. 3. füzet. Berlin. William Wauer kiad. Deutscher Kunstverlag.

embert, vagy ami a legnagyobb bűn, egy abbét. Akkor miért ne lehetne egy törököt szeretni? Hiszen el akarta nyomni szívében ezt a gyöngéd, édes, pokoli érzést, az ég kegyelmére számítva. Sokáig térdelt a hideg, kemény kőn a templomban és imádkozott a szentséges szűzhöz: Ó, végy magadhoz, Madonna! És akkor úgy érezte, hogy megkönnyebbült, mintha Isten szentséges anyja feloldta volna bűne alól. Oly boldognak érezte magát, mert hitte, hogy Isten meg fog neki bocsátani, hiszen nem is olyan borzasztó ez az Isten, mint az abbé mondja, s amellett messze az égben lakik s a föld nem az övé, hanem az embereké, miképpen a tavasz. Ragyogó napfényben, rózsák között oly közel érezte magát a Mindenhatóhoz, hogy csaknem elfelejtette nagy vétkét.“ Midőn Josette ismét a gyóntatóatya elé kerül, megvallja azt, ami lelkét betölti: „Szeretem őt. Nem hiszem, hogy elkárhozik.“ Az abbé természetesen haragra lobban és igyekszik megtéríteni a makacs szerelmes kis leányt.

Elérkezik a husvét ünnepe s zúgnak a feltámadás harangjai, midőn a kis Josette újból gyónáshoz megy. Lucien atyának akarja bűnét bevallani, azt hiszi, hogy nála több megértést talál, mint az abbénál. „Szeretni, ahol nem szabad, hinni, ahol kell — ó, a bűn martirjai!“ Azután következik a borzasztó vallo-más. Vigaszt és segítséget keres, mert szeretnie kell Alit, nem tudja fékezni forró szívét, nem tud érzelmeinek parancsolni. De a páter mereven mutat a keresztre s kenetteljes hangon mondja: ezt szeresse, mert ez is szereti őt, s csakis ennek szabad szívét odaadnia. S mialatt odakünn az illatos tavaszi léghen fecskék röpködnek, hangos csicsergéssel hirdetve Isten nagyságát, s a tavaszi napsugár áttör a templom színes ablakán, Josette zokogva fekszik a kereszt lábánál. Üres előtte a világ, s meghalni kíván. „Ha valaki egy embert szeret, — akkor azon semmiféle Isten nem segíthet!“

Finoman és gyöngéden fejeződik be a kis történet, — ismét egy tükörképe Julianna lelkének. Hiszen sokszor dült az ő lelkében is ilyen hitében való meghasonlás, s mikép Josette, ő is érezte — mint látni fogjuk — a szerelemnek mindenekfölött diadalmaskodó hatalmát. Egy mesteri fogást is alkalmaz itt. Josette szerelmi keservei csak emlékkép gyanánt tűnnek fel évek múlva, mikor mint asszony viszontlátja az egykor annyira szeretett Alit. Az ifjúkori szerelem halványuló emlékei eleven képpé

egészülnek ki, érzelmeinek minden árnyalata híven nyer kifejezést.

Müncheni tartózkodása éveibe esik az „Intimes Theater“ megalapítása is. Wilhelm Hegeler, ki maga is egyike volt az alapítóknak, a „Neue deutsche Rundschau“-ban (1895. VI. köt. 724. II.) elmondja a kis intim kör megalakulását. Az északi München egy sörcsarnokában néhány fiatal író, többnyire drámaíró együtt ült, beszélgettek művészetről és minden egyébről, ami azzal kapcsolatos. Ez éppen a Meiningeniek dekorációs előadásainak idején történt, s az írók hevesen ellenezték ezt a díszlet-technikát. Mialatt a barátok így beszélgettek és vitatkoztak, egyik közülük, Max Halbe, merész tervvel lépett elő, mely már régóta foglalkoztatta. Egy színház alapításáról volt szó, de meghatározott, szilárd épület nélkül, emelt színpad, kuliszák, díszletek nélkül. Olyan színpadról, amelynek előállítása mindenhol lehetséges, ahol a nézőknek elegendő hely jut: a szalonban, a kerti pavillonban, a szabadban, a mezőn, a réten. A cél a költészetnek pusztá visszaadása volt: sem többet, sem kevesebbet nyújtani, mint amit a költő alkotott. Halbe mindig ellenezte a gazdag kiállítású díszletdarabokat. Szerinte eleven, élő csak a költő képes alkotni, csak ő tud hangulatot kelteni. Az élettelen díszletek csak veszélyeztetik a költészet tiszta hatását. Egy másik ok, mely a díszlet-teória ellen szólt, az anyagiakban rejlett. Gazdag díszletek előállításához pénzre és időre volt szükség. Így tehát a naturalista írónak igényeit nem volt szabad egy szalonon vagy egy padlásszobán túl kiterjeszteni, mert erdők, mezők, vagy egy nagyvárosi utca díszleteinek előállítása rendkívül költséges volt. Ez a korlátozás azonban az olyan írónak, mint Halbe, aki nem szalonhősöket, de embereket akart teremteni, kínzó nyög lehetett. Ezért született meg éppen az ő fejében a díszletnélküli színpad eszméje.

Halbe terve természetesen tetszésre talált s azonnal megakarták valósítani. Intim kis baráti kör volt a kezdeményező s a művészet barátai, tehát intim közönség előtt akartak játszani. A művészet is, amit nyújtottak, intim volt és így azonnal megvolt az új vállalat neve is: „Intimes Theater.“

Az első előadás Déry Julianna szalonjában folyt le. August Strindberg „Die Gläubiger“ című darabját játszották. Az előadást Max Halbe nyitotta meg, aki a közönség előtt az egészet, mint

kísérletet tüntette fel, melyet siker esetén megismételnek. A szerepeket Max Halbe, Georg Schaumberg és Déry Julianna játszották. A közönség néhány másodpercig mosolygott, néhány percig kételkedett, azután szinte benne élt a darabban. A játészók közül egyik sem olvadt annyira össze azzal az alakkal, melyet Strindberg alkotott, mint Julianna Teklával, azzal a nővel, akit Strindberg minden eltorzulásában, érzelmeinek viharzásában oly élethűen alkotott meg. Jellemzőek a szavak, melyekkel az előadás után köszöntöttek: „De micsoda kokott Ön, micsoda intrikus.“

Déry Julianna sokat érintkezett Franz Stuckkal, a müncheni festőművésszel is, aki több tanulmányt készített róla s a „Rachegöttinen“ cz. képén a bosszúálló istennők között Déry Julianna Meduzafejét is elhelyezte.¹

A müncheni évek Déry költői fejlődése szempontjából rendkívül jelentősek és termékenyek voltak. A művészeknek és költőknek az a köre, ahol megfordult, természetesen ösztönözte, hogy maga is alkosson valamit. Elhagyta az elbeszélő költészetet s drámára tért át. Főnt ismertetett első kísérlete után ismét a vígjátékhoz fordult s megírta „Die Sieben mageren Jahre“ című darabját, melyet egy matinée alkalmával a berlini Residenz-theater-ben elő is adtak, még pedig zajos sikerrel. Bizonyos társadalmi előítéleteknek szatirikus megvilágítása ez a darab.

Von Hoff pénzügyi tanácsos leányait csakis rangjukhoz illően akarja férjhez adni. Ezért nélkülözések árán kitaníttatja Richard Grobingert, egy szegény, de társadalmi tekintetben megfelelő származású fiatalembert, s két évig várhatja reá leányát, Stefaniét, noha a leány G. R. Mayer nevű kereskedőt szeret. Richard Grobinger, midőn már eléggé igénybevette jövedelmét apósa jószágát s annak segítségével és támogatásával megszerezte az orvosi oklevelet, jobb partiet akar, a miben kapzsi és szellemi tekintetben korlátolt szülei is támogatják. A pénzügyi tanácsos végre is belátja helytelen gondolkodását s hozzáadja leányait a vagyonos kereskedőkhöz. Stephaniét G. R. Mayerhez, Gustit pedig ifj. Prixhez.

A cselekvény maga rendkívül szegényes és egyszerű, de Déry igen sikerült megfigyelésekkel és pompás jellemzésekkel élénkíti. Egész sorát vonultatja fel a valóban humorisztikus

¹ V. ö. Otto Julius Bierbaum: Stuck, Bielefeld u. Leipzig 1908. L. Frost: Magazin für Literatur 1899. évf. 23. sz.

alakoknak. Szilaj kedve néha annyira ragadja, hogy szinte átlépi a karikatura határait s a groteszkig torzítja személyeit, elvéve a valóság mértékét. Ez az erős szatirikus vonás Déry zsidó származására rendkívül jellemző. Heinetől és Börnétől kiindulva megtaláljuk ezt a szatirikus vonást valamennyiüknél, igen erősen Nordaunál, Sonnenfeldnél és másoknál. A szatira Déry darabjában erős színpadi hatást ér el, amit az a körülmény is bizonyít, hogy a berlini premiére után 1899. február 27-én Münchenben, a Gärtnerplatztheaterben is nagy sikerrel hozták színre „Magere Kühe“ cím alatt.¹

Münchenben heves szerelemre gyuladt Julianna. Nem tudjuk ki iránt, de az érzés mélységéről és hatalmáról egy kis vázlatzerű rajz tanuskodik, mely először a „Neue Deutsche Rundschau“ban (1896. VII. évf. 352. l.) később, 1898-ban, a „Quickborn“ című folyóiratban jelent meg. (Quickborn 3. füz. W. William Wauer kiad. 6—11. l.) Ez a folyóirat egyideig teljesen különálló füzetekben jelent meg. Minden füzet egy író és egy művész kapcsolatát igyekezett lehetőleg jellemzően alkotásaik által feltüntetni s bizonyos harmóniát, intim együttműködést kimutatni közöttük. Olyan író és művészt választottak tehát, kiknek lelke leginkább forrt egybe. Így Déry munkáinak egy kis gyűjteménye Walter Leistikow illusztrációival jelent meg az 1898. évfolyam deczemberi számában. Leistikow, aki művészetében új ösvényeken járt és főleg mint tájképfestő lett nevezetessé, megértette Juliannának költészetében visszatükröződő lényét. Harmonikusan illenek rajzai Déry fantasztikus, szenvedélyes költészetéhez. A „Selige Liebe, eine Phantasie“ című novella vázlat, melyet Leistikow sejtelmes holdvilágos éjszakákkal, zúgó erdő lombjaival ábrázolt, mutatja a szenvedélyt, melyben akkor Julianna lelke izzott. Érzelmes óriásnak mondja kedvesét, kinek szerelme, mint az oroszláné, a sivatag királyáé s aki érte a féltékenységnak pokoli kínját szenvedni át. Azokról a napokról beszél, midőn haraggal búcsúztak el egymástól — örökre — és azután: „a haragban a legjobb mégis csak a kibékülés. Hogy fellélegzik az ember, mint valami gyönyörű munka után! Ó, milyen szép is az!“ Valóban Julianna lelke nyilvánul meg, midőn azt mondja: „Hiszen csak egyszer él az ember! És az én életem szép

¹ Pirálata Wilhelm v Scholtzól: Literatisches Echo. 1899. évi. 790. l.

legyen és a szépsége te vagy, kedvesem!" Szerelmének minden gyönyörét kitárja élénk: az éjjeli zenét, melyet kedvese adott neki, a zivatart, midőn szorosan a szeretett férfihoz simulva együtt hallgatták a mennydörgést. „Mily gyönyörű volt! Dörgött a mennybolt, czikkáztak a villámok, szerelem mámora töltötte be lelkünket, — ő, ezek a fenséges természeti tünemények!" Majd az andalító nyári éjszakákról szól, midőn együtt ültek egy padon a hárs alatt, csodálatosan csendült feléjük a Beatrix-templom toronyórájának hangja, mintha a középkori lovagvilág elevenült volna meg. „Mi hallgatjuk és elnémulunk, boldog remegéssel nyúlunk egymás keze után és tudjuk, érezzük, hogy hányat ütött az óra."

Igy festi szerelmi mámorát s érzelmei egyesülnek a természet képeivel. Minden megelevenedik: nap, hold, erdő, ég, fák és mezők barátai lesznek, kik kitörő boldogságban vele együtt ujjonganak. A szerelem énekek-énekét halljuk, szinte vallásosan ihletve: „Térjete meg — mondja — legyetek hozzánk hasonlóak, imádjátok a boldogságot. A mi szimbolumunk a nap, a mi imánk ujjongás, a mi rózsafüzértünk virágzó rózsakoszorú, s mi nem ismerjük a bűnt és vétet!"

Úgy érzi, hogy kedvese és ő a legteljesebb élet királyai. Érzi a szerelem napsugaras árját ereiben, mintha kedvese lelke átömlene belé, s mintha viszont az ő lelkétől a szeretett férfi lelke átszellemülne. Szerelmében Istennek érzi magát. A legmélyebb panteizmus árad lelkéből, ott érzi önmagát minden fűszálban, minden virágban, minden porszemben, s lelkét egy mindent átölelő vágyódás fogja el: a boldogság után. „Oltárokat szeretnék emelni s áldozatok füstjét küldeni a mennyekbe." Még hallja kedvese szavát: „Szeress örökké, örökön örökké!" s a felhők aláereszkednek, elnyelik őket s ők elmerülnek az ég kaoszában. Szerelmében azonban újból csalódott: meg nem értve, egy hűtlen férfiszív játékszere lett.

Gyakran foglalkoztatja ez a probléma költészetében: a szeretett és azután elhagyott leány története. Talán ennek a csalódásnak emléke az 1896-ban Berlinben, Fischer kiadásában megjelent egyfelvonásos darabja: „Es fiel ein Reif", mely talán a legsikerültebb drámai alkotása. A darab mélyen gyökeredző hatása az erkölcsi eszmében rejlik, mely a darabon végig vonul. A cselekmény Párisban folyik le egy francia férfi szép özvegyé-

nek, a túlélénk, bécsi születésű Madame Teste Le Beaunak szalonjában, ki Thadée nevű leányával már évek óta Párisban lakik. Egy bécsi fiatalembër Paul Lobmayer, ki néhány hét óta tartózkodik Párisban, megismerkedik Thadéeval s megszereti. Paul azonban épen eljegyzése előtt áll Rieger kisasszonnyal, egy bécsi leánnyal, kinek megérkezését épen most várja. Thadée kedvéért le akar mondani róla. Leplezett izgalommal beszélget Thadée anyjával, ki mit sem sejtve — hogy is tudhatná a könnyelmű, életvidám asszony, hogy mi dúl leánya lelkében — incselkedik Paullal, menyasszonyával bosszantja, noha egyáltalában nem tekinti komoly ügynek ezt a vőlegénységet. Szabónője elszólitja, s ő német-francia keveréknyelven komikusan fecsegve kilebben a szobából. Lobmayer egyedül marad Thadéeval. Thadée, a szép, szomorú, komoly leány, fájdalmas csalódáson ment már keresztül — amint ezt Paulnak elmondja. Boldog, ragyogó menyasszony volt, vőlegénye ekkor délre utazott, hogy megrongált egészségét helyreállítsa. Tavasz volt, illatos, enyhe tavasz, minden virúlt, s ő boldogan gondolt az ősze. Akkor lett volna az esküvő. De a vőlegény hűtelen lett hozzá, mert egy másik leányt látott és annak adta szívét. Elhallgatta a másik leány előtt, hogy vőlegény, eleinte: mert idegen volt, később: mert nagyon is kedves.

„Én is másképp képzeltem ám az életet, ezt mondhatom — folytatja Thadée —. Gyilkolni nem szabad, de nyomorulttá tenni, — ezt szabad! Felfordult világ! Az eljegyzés olyan, mint egy koronázási ünnepély. Magas hegyre vezetett a szeretett férfi engem és megmutatta birodalmát. Mindez az enyém lett volna. Az élet nem maradt volna többé talány előttem, a boldogság sem lett volna többé titok. Jöjj, füledbe súgom ezt az édes titkot. Vedd koronámat. Képzeld a mennyországban magunkat. Rajtam keresztül vezet oda az út. Jöjj, én vagyok a kapú! — És azután. . . Igen csak akkor éreztem, hogy mennyire szerettem, mikor már mindennek vége volt, akkor fogott el a vágy. . .“

„Eleinte semmit sem akarunk tudni szerelemről, Isten őrizz! Hallani sem akarunk róla, — és azután — úgy szeretünk, hogy szinte szégyen! Ha ez a „nem szeretlek többé“ legalább megölne bennünket. De megőriz egészségben és erőt ad a szenvedéshez.“ — És ezektől a gyötrelmekből, ettől a lelki kintól akarja Thadée az ismeretlen leányt megkimélni. Hiszen ő

maga igen jól tudja, hogy mit tesz az, elhagyatottnak lenni. „Ott állok most is, ahol elhagyott s nem tudok mozdulni. Úgy érzem magam, mintha megbénultam volna. Megszűnt az élet, az egész világ. Merev és sötét minden körülöttem. A szerelem olyan, mint a nap, ha leáldozik, mindent elborít a néma hideg éj.” — Hiszen már öngyilkos is akart lenni, az erkélyről akart leugrani a mélységbe, de egy gondolat mégis visszatartotta. „Nem elég, hogy elveszítettem életemet, lelki üdvömet is neki áldoztam fel? Földi létemet, túlvilági boldogságomat, mindent neki, mindent? Nem, ez túl nagy áldozat volna!”

Mély fájdalomra megragadja az ifjút s megszegyenülve tér vissza menyasszonyához. A leány utána néz, amint Rieger kis-asszony elé a pályaudvarra siet, majd a zongorához lép, karcsú ujjai végig siklanak a billentyűkön s alig hallhatóan, fájdalmas borongással játszsza: „Ah si vous saviez, comme on pleure de vivre seule et sans foyers, quelque fois devant ma demeure vous passeriez. . .“

Mint előérzet lebeg itt Julianna előtt saját sorsa, s ezt tükrözi a finoman jellemzett kis egyfelvonásos munka. Csupa hangulat és érzés, — mintha a költészet itt a zenéhez közelednék.

IV.

Berlini évek és halála (1898—99).

1898-ban Julianna elhagyta Münchent s Berlinbe költözött. Hogy miért, erről semmi bizonyosat nem tudunk. Talán vonzotta a nagy világváros, hol a fiatal modern írók gárdája lassanként egész Németországból, Münchenből is, összegyűlt.

Eleinte a Potsdamer-utcában lakott pensióban, később átköltözött a Matthäikirch-utcába, a 8. szám alá, a III. emeletre, abba a pensióba, ahol előtte Wilhelm Meyer-Förster lakott feleségével. Az ő lakásukat vette át, s ez az otthon teljesen megfelelt ízlésének. A ház, mely csinos kertben épült, Berlin legelőkelőbb negyedében volt, a Tiergarten közvetlen közelében. Itt kényelmesen berendezett dolgozószobájában teljesen a munkának élt. Amint Elsbeth Meyer-Förster mondja: „Párisban enyelegni, Münchenben szeretni, és Berlinben dolgozni tanult.”¹ Nagyon komolyan vette a munkát és sokat foglalkozott irodalommal. Jóformán önmagának élt. Kis szobája tele volt kéziratokkal, költői munkákkal, életének utolsó két éve komoly munkaév. A kevés ember között, kivel érintkezett, igaz barátnőt talált Elsbeth Meyer-Försterben. A nála négy évvel fiatalabb asszonyt is elragadta az új idő erős áramlata. Novellákat és drámákat írt, melyekhez lelki rázkódtatással tele ifjúsága bő táplálékot nyújtott. Egy ideig ő is Párisban élt férjével, Wilhelm Meyer-Förster íróval együtt, de 1898-ban visszatértek Berlinbe. Itt ismerkedtek meg „Julká”-val, amint a kedves házaspár Juliannát nevezte,² s a két nő között szoros barátság fejlődött ki.

Báró Dincklageval is érintkezett, aki őt, a „kedves, mindig jószágos szerény leány”-t, a szilaj életkedvet sugárzó vidám,

¹ E. Meyer-Förster: Wiener Rundschau. 1899. III. k. 265. l.

² Wilhelm Meyer Förster író szíves közlése.

pompás pajtást, Juliskát, a magyar lányt, őszintén szívébe zárta.¹ Karl Emil Franzossal, a régi jó barátal is, ki időközben Bécsből Berlinbe költözött, fenntartotta az ismeretséget. Julianna „Franzl” kíséretében társaságba is járt, s itt ismerkedett meg Fiedler professzor házában Lily Braunnal. Lily Braun, született Kretschman, a jeles német írónő, sokat foglalkozott a szociológia és feminizmus problémáival és jelenleg is, mint e kérdés lelkes agitátora él Berlinben.

Déry Juliannára rendkívül jellemző a kis jelenet, melyet Lily Braun az ő emlékirataiban ír le:²

„Az osztrák költő (Franz) lábainál guggolt és ellenséges pillantással mért végig, mialatt türelmetlenül tolta vissza vállára tengerzöld kivágott ruhájának mélyen lecsúszott ujját. Nem érdekelt Goethe és még kevésbbé a Goethe-filológia³ — mondotta ingerülten. Franzos igyekezett Lily Braunt a felingerült írónővel kibékíteni, s hogy Julianna szavainak súlyát enyhítse, így szólt: Ne haragudjék rá, ő sokkal jobb, mint mutatja, s a durva külsővel csak lelkének túlságos gyöngédségét és érzékenységét akarja leplezni.

„Ezt akarja?” Déry Julianna felugrott s ideges hosszú újjai-val, melyek alig illettek rövid széles kezéhez és közönséges kézcuklójához, dús hajába kapott. „Egyáltalában nem ezt akarja. De néha kényszerül erre. És ez a kényszer ellenére van. Nem elrejtteni — kitárni egész meztelenül és leplezetlenül, ami a lelkében él, hogy ti jó becsületes emberek valósággal borzadjatok, — ezt akarja és ezt akarjuk mi mindannyian, kik fiatalok vagyunk és az életnek akarunk szolgálni és nem holt, élettelen bálványoknak!”⁴ Egész nyíltan kifejezi itt Déry írói programját. Nem Goethe az, aki előtte a művészet ideálja, de Zola, Ibsen és Nietzsche.

Teljesen munkájának élt tehát Berlinben. Mint Elsbeth Meyer-Förster közli: délután öt óráig írt s dolgozott, nem vett részt soha a pensio közös étkezésein, egyedül étkezett, mert a közönséges polgárasszonyok ellenére voltak. Nem volt fogékonysága a világ kicsinyességei és kellemetlenkedései iránt.

¹ E. Meyer-Förster: Wiener Rundschau. 1899. III. k. 265. I.

² Memoiren einer Sozialistin. I. Lehrjahre München, 1909. 498. II.

³ Lily Braun akkor Goethe-tanulmányokkal foglalkozott.

Csak saját gazdag lelki életét látta meg, a külvilág szegényes életét nem vette észre.

Ez az a korszak Julianna életében, midőn költészetének végső mélyülése bekövetkezik. Amit lelkileg átél, azt most úgy formálja, hogy érezhető, hogy szíve vérével írta meg. A természetérzés, mely költészetét mindig erősen áthatotta, a természet jelenségei: nap, hold és csillagok, erdő és mező, tél és nyár, a külvilágnak ezer és ezer változó képe, egyesülve a mindent átható szerelemmel, most még erősebben nyilvánúlnak meg s felséges dithyrambussá lesznek a „Selige Insel“ cz. munkájában, mely Berlinben, 1897-ben Schuster és Loeffler kiadásában jelent meg. A természet szépségeinek és a szerelem gyönyöreinek apoteozisa ez a drámai költemény. Bemutatja itt, hogy a természetnek mindent mámorba ringató ereje alatt emberi előítéletek romba dőlve elenyésznek, s a szerelem hatalma mindent győzelmi fénybe olvaszt.

Merész probléma, amit tárgyalt és egyik alkotása sem ily jellemző Juliannára. Mottóul a következő sorokat választja:

„Herr Walter von der Vogelweid,
Der viel erlitt, verschmerzt, verzieh,
Wie wüsste er so gut Bescheid,
Als ob er uns ins Herze sah:
,Wem nie von Liebe Leid geschah,
Geschah von Lieb' auch Liebe nie.“

Zugó tengeren, tomboló viharban, ingó csolnokon ragadja az ár Airyt és kísérlőjét, Jostot, a tengerész-tisztet. A parton ezer meg ezer sirály röpköd. Ez a vihar, ez a természeti kép harmóniában van lelkiállapotukkal. Ugyanazt a problémát látjuk itt, mint Déry első novellájában „Meine Braut“-ban. Itt is túlsokáig marad el a szeretett férfi, s mire végre visszatér, Airy már másé lett. Midőn viszontlátja, újból feltámadt hűséggel, soha el nem múló megbánással, ezerszeres fájdalommal érzi bűnét s beismeri vétkét:

„Er war gar schlecht,
ich hatt' ihn so lieb,
es war ja nicht recht,

mein Herz mich trieb —
 So ward ich sein.
 War's der Wind,
 der um mich strich,
 mich küsste lind
 und inniglich?
 Wars die Sonne,
 die mich brannte?
 So heisse Wonne
 ich niemals kannte —
 So ward ich sein
 An seine Brust ich sank,
 als ob ein Gott mich stiess,
 an seiner Brust ertrank
 ich, wie im Meere süß.
 So tiefstes Gluten
 machte mein Leben
 kund, seine Fluten
 alle erbeben,
 dass nie und nimmer
 sie kommen zur Ruh'
 und tosen, brausen
 ach, immerzu!
 Im Sturmgesang
 erscholl mein Sehnen,
 Wie Wetterklang
 und Glocken dröhnen.
 O Wolkengetümmel!
 O Wagengerölle!
 O höllischer Himmel,
 O himmlische Hölle!
 So ward ich sein!“

Az erkölcsileg felháborodott Jost meg akarja ölni, úgy érzi, hogy ez Isten akarata. Hiába könyörög Airy kegyelemért, nem tudja neki megbocsátani, hogy a szerelmi tűz szent birtokát: a boldogságot a pokolnak szentelte. Lábaiánál esküszik Airy, hogy inkább rongyokban jár, éhséget, szomjat, hideget eltűr panasz nélkül, mindent, mindent, csak a hideg sírban nem

akar pihenni. Az életkedv, az életöröm hatalmasan lüktető érzése talál itt kifejezést. Felkiált:

„Muss es denn sein?
Soll ich scheiden,
und den hässlichen, grässlichen Tod erleiden?“

Csak még egyszer szeretné teljes mértékben élvezni a boldogságot, vidám lenni az élet ragyogó napsugarában és azután:

„Es wär' so schön
ein Freudensturz
Aus Himmelshöhn.“

Nem akar meghalni, nem, soha:

„Nein!
das Leben lieber tausendmal
erleiden als ein einzigmal den Tod.“

Egy kis szigeten elhagyott házikót találnak, meghitt fészket, mely szinte két szerető szív számára épült s itt a szegény meggyötört férfi szerelme új és izzó lángra lobban. Airy könnyörögve mondja:

„Vergiss, vergiss!
Was Liebe verbrach,
die Liebe wills verhüllen,
ja, meine Schmach
vergiss um deiner Freude willen!“

És Jost nem tudja már megölni a leányt.

„Ich kann dich nicht töten,
ich muss mit dir leben,
ich muss mit dir weinen,
die Brust nur zerschlagen
und jammern und klagen
der Schuldige bin ich!“

Viselni akarja a leányért a szerelem keresztjét. És Airy így szól:

„Das ist das Leben :
In Qual ergeben,
wir müssen es dulden
Und tausendfach leben,
trotz Wunden und Weh —
Wir müssen, wir müssen !“

S a férfi mindent megbocsát és elfelejt.

„O bleibe nur, bleib !
Der Himmel ist,
wo man ihn fühlt.
Du bist die Freude,
dich darf keiner fragen,
von wannen du kommst,
von welchem Geist getragen
Und wer dich schon gesehn ?
Man muss nur flehn :
O Traum, verweile !“

S a fenséges természeti jelenségektől és a szerelem hatalmától megmámorosítva monarcháknak érzik magukat a boldogság szigetén s mialatt a hajó a leáldozó nap lángtengerében elmerül, Jost leborúl Airy elé: „A nap akarja így !“ A természet, a szerelem, az élet és a nő hatalmának dicsőítésében hangzik ki a költemény.

A „Quickborn“-ban egy költemény töredékei jelentek meg:¹ „Weltgeist und Weib“ címmel. A teremtsérről és a mennybenmenetelről szólnak és ugyanazt a gondolatot fejezik ki és ugyanazt a mély panteisztikus világnézetet tükrözik vissza, melyet már Julianna egyéb alkotásaiból ismerünk.

Déry még egyszer visszatért a drámához, s egy kis egyfelvonásos színművet írt „Das Stärkere“ címmel, mely szintén a „Quickborn“-ban látott napvilágot. Mint általában a modern drámaírók, ő is mély hangulatok keltése által igyekszik hatást elérni.

A modern írók szeretik az egyfelvonásost, mert az idő, mely alatt a drámai cselekményt le kell bonyolítani, a mini-

¹ Quickborn 3. füz. 15. 1.

mumra van leszállítva. Az egyfelvonásos művészi értéke mindig ebben az érzés- és hangulatartalomban rejlik. Technikáját főképpen Ibsen befolyásolta erősen. Fontos követelmény, hogy mindjárt első akkordjaival megragadja a néző figyelmét.¹ Olyan művészeti elv érvényesül itt, mint a képzőművészekben, midőn csak egy határozott pillanatban történő dolgot tükröznek vissza s a cselekményt csak a katasztrófa vagy a kifejlődés pontján tüntetik fel.²

„Das Stärkere“ ismét új problémát vet fel. Egy házasember küzdelmét egy fiatal leányhoz való szerelme és beteges felesége iránt köteles hűsége közt. Egyetlen képben állítja az összeütközést szemünk elé. Stephany dolgozósobájában vagyunk. Feleségén éppen veszélyes műtétet hajtanak végre. Mialatt Herz professor asszisztensével a nehéz munkához lát, eljön hozzá a szeretett leány, Menger Anna. Szemünk elé tárul most a férfi fellobbanó szenvedélye s a nő odaadó erős szerelme, mely nem tűr vetélytársnőt, még ha ez a feleség is. Vagy — vagy, egyiküknek engednie kell. A leány szereti és bírni akarja a férfit, de nem meri kimondani a döntő szót, — a férfi a jövőt festi, beszél szerelmükről, anélkül azonban, hogy komoly szándékkal közelednék a leányhoz. Házassági ajánlatot tesz neki s mégis, midőn megjelenik az asszisztens s jelenti, hogy az asszony meg van mentve, hidegen utasítja el a leányt, s dermesztő nyugalommal mondja, midőn a leány fájdalmassan felkiált: „Hát ölj meg, mert szegény asszony most nem halt meg.“

Életének utolsó éveiben Déry Julianna a líra felé fordult. A modern német líra három nagy költője egyéniséget mutat fel, kik köré a többiek csoportosultak: Liliencron, Dehmelt és Stefan Georget. Liliencron célja az életnek eleven, színes, szemléltető feltüntetése. Dehmelt költészete a természet misztériumaiba és az emberi lélek mélyébe világít bele. George az esztétikai szépnek hódol költészetében a szó legtisztább értelmében. Déry leginkább Liliencronhoz csatlakozik, de azért önálló és egyéni marad. Liliencron már „Adjutantenritte“ című gyűjteményében egy darab lüktető életet ad, később a legpompásabb természeti képeket festi. Liliencronnak számos követője akadt. Otto Julius Bierbaum

¹ V. ö. Rudolph Lothar: Der Einakter Lit. Echo. V. évf. 801—805. hasáb.

² V. ö. Johannes Volkelt: Ästhetik des Tragischen. München, 1897. 14. l.

„Durchlebte Gedichte“ című kötetével, Gustav Falke, Karl Busse, Georg Busse-Palma, Ludwig Jakobowsky s mások. Költők is csatlakoztak hozzá, így Agnes Miegel és Lulu von Strauss und Torney. A női líra buján virágzik e korban: Anna Ritter, majd az érzéki Marie Janitschek, Margarete Beutler, a magyarországi származású Marie Eugenie Delle Grazie legjellegzetesebb képviselői. Démoni szenvedély dúl verseikben. Déry is a költők ebbe a csoportjába tartozik. Költeményei közül kevés maradt ránk, illetőleg kevés jelent meg nyomtatásban. Ezek a „Quickborn“ 3. számában jelentek meg, szintén Leistikow illusztrációival ellátva.

Mint prózai munkáiban, lírájában is a természethez fordul. A természeti képek gazdagsága forró érzelmeinek mintegy hátterül szolgál. Szüntelen vágyódás, félelmes sejtés, egy az életen erős szállal csüngő, boldogság, napfény után vágyó lélek talál itt kifejezést. „Nacht“ című költeményében sötét tó képét festi, mely borongósan terül el előtte, míg fölötte fellegek úsznak a szélvihartól üzve, kergetve. Egy sirály kiáltása töri meg a csendet, mint zokogó panasz:

„Rief
es nicht? Von Leide
geschüttelt, tief
neigt sich die Weide
und hängt so traurig
herab. Um Hilfe
flehend, ganz schaurig
rauscht es im Schilfe,
Was war das wieder?
Es blickt noch blasser
Der Mond hernieder
Und starrt ins Wasser —“

„An den Frühling“ című költemény viszont csupa életöröm: dús áldást kér a tavasztól és pompás színekkel festi a természet ébredését. Lelke ujjongó érzését minden emberi lélekbe át szeretné vinni. De ez a derűs életkedv, mely a tavaszi dalból árad, nemsokára eltűnt szívéből. „Lied“ című költeményében már nem talál vigaszt, ha kedvese késő éjjel meg is látogatja.

„Er lacht und herzt
und küsset mich,
ich aber weine,
Wein' inniglich.
Mein Schatz ist schwarz,
so schwarz, wie der Rabe,
ich weiss gar nicht,
wie lieb ich ihn habe.“

Ép ily zord és szomorú a balladaszerű „Der Wind“ című költemény is. Izzó nyári éjszakán a szerető leány kedvesének fehér rózsabimbót hoz.

„Sehnsüchtig lauschen sie Beide —
Der Wind lacht über die Haide.“

De a nyári éj alatt elsáppad a szeretett leány arca.

„Was habt ihr nur gemacht?
Wie Rosen weiss, so weiss
der Liebsten Wangen sind —
nun weint der Wind.“

Már megkezdődött életének diszharmóniája. Szerette a magányt és délutánokon s hosszú estéken át behunyta szemmel gondolataiba merült el, lelkileg vidáman és meglegegedetten, mint aki valami gyönyörűt él át. De sokszor azután szomorú napok következtek. Ilyenkor rettegett a magánytól. Nyugtalanul, mint üldözött vad bolyongott. Sokszor oly elhagyatva érezte magát s támasz után vágyódott. Féltreismertnek, az élet hajótöröttjének érezte magát, mintha minden ellene esküdött volna, művészi sikerei és szerelmi boldogsága ellen.

Szívében új hatalmas érzés lobbant egy mérnök iránt, olyan férfi iránt, ki őt — úgy látszott — megértette. Menyasszonya lett. Mint Thadée, ő is megpillantotta a magas hegyről az élet birodalmát, az annyira kívánt boldogságot. A vágy, amit szívében őrzött, a törvényes házasság és a törvényes gyermek iránt, beteljesedése felé közeledett. Boldogságától szinte mámorossá lett s elragadtatással beszélt jegyese jelleméről. Az esküvő napja már ki volt tűzve, húsvét utáni kedden Bécs-

ben kellett volna lefolynia. De akkor, midőn már intett az oly vágyva várt boldogság, a vőlegény felbontotta az eljegyzést. Egyszerű, szerény háziasszonyt keresett és Julianna a maga zsenialitásával, könnyűvérű művészi temperamentumával, az életnek minden praktikus ismerete nélkül való lánglelkével, arra teremtve, hogy szerelmet ébresszen, s maga is szerelmi tűzben égjen, nem felelhetett meg eszményének.

Nem tudta felfogni az eljegyzés felbontásának okát. Tehát örökre bezárult volna előtte a boldogság kapúja? „Boldogságot akarok, boldogságot, boldogságot! Mindent eldobok egy év boldogságáért, egy hétért, nem bánom, egyetlen boldog napért. Mámor nélkül szeretni valakit, egész csendben, szavak nélkül!”¹ Mint egy gyermek ragaszkodott a gondolathoz, hogy a felbontás nem lehet igaz, megrendelte esküvői ruháját és csendes reményben várakozott. Végre látta, hogy minden hiába való. „Boldogság — vagy a halál! Utóbbi biztosabb — írja Elsbeth Meyer-Försternek — oly könnyen halok meg; mintha bálba mennék, úgy érzem magam.” Ezek voltak utolsó sorai, melyeket legjobb barátinjéhez intézett.²

Nagypénteken este határozta el magát a végső lépésre. Biztos és határozott akarattal szánta rá magát a tetre. Dél előtt becsomagolt és elhagyta lakását. Este tíz órakor tért haza, rendkívül izgatottan, lelkére bánatának teljes súlya reá nehezedett. Mit nyújthatott még számára az élet? Munkái? Nyomatlanul hevert íróasztalán a Schlenthertől már elfogadott „Pusztastürme” című drámája, befejezetlenül, a finom szövésű bécsi regény „Die Rosa”,³ — a munka nem adhatja vissza nyugalomát. Erőtlennek érezte magát, idegei felmondták a szolgálatot, az élet elveszítette előtte minden varázsát. Mély sötét éj fődött el előtte minden utat, mely kivezethette volna kétségbeeséséből: csak sivár üresség meredt a meggyötört nő elé. Harmadik emeleten lévő erkélyéről a mélységbe ugrott s szétzúzva találták meg a ház előtti kertben. Halála természetesen közfeltűnést keltett, s különböző mende-mondára adott alkalmat.

Mondották, hogy kicsinyes, sértett önértetből vált meg az

¹ Marie Janitschek: Stückwerk. Leipzig 1901. 182. l.

² Berliner Tageblatt. 1899. évf. ápr. 2. sz.

³ Helene Simon: Ethische Kultur VII. évf. (1899) 34. sz. — Ezek a munkák ismeretlenek, kézírataiknak nem tudtam nyomára jutni.

élettől, mások szerint a Dreyfuss-pörben lett volna része.¹ Valószínű, hogy az ő szívét is meghatotta e sokat szenvedett ember sorsa, s az ő lelke is felzúdult ennyi igazságtalanság láttára, annál is inkább, mert érezhette a vallásbeli összetartozást is Dreyfusszal, de ez valójában nem lehetett öngyilkosságának oka.² Lelki meghasonlása mélyebb, emberibb szenvedés következménye. Megúnta az életet, mely számára csak gyötrelmet szült. Életsóvár szívében hirtelen kialudt minden életkedv, életöröm és lelke egyensúlya megbillent.

A rejtély kulcsát az a költemény adja meg, melyet egész frissen írva találtak íróasztalán s mely lángelkének utolsó kilobbanása: „Todesritt.”³

„Fort, fort, über die Erde,
Mit weitflatternden Banden,
Zehntausend wilde Pferde
ritt ich bereits zu Schanden.
Bricht mir das Ross zusammen,
Ein anderes bestiegen,
Auf! auf in hellen Flammen
will meine Sehnsucht fliegen.“

Tengerek, hegyek, viharok tánczolnak, tombolnak körülötte
s a fekete kapú előtt hallja a kiáltást:

„Runter, mein Reiterfant!
Hast dich ja meiner Treu'
schön in dein End' gerannt.
Nun ist's mit uns vorbei.“

Tovább akar lovagolni, nem tud megállni, újból megnyergeli a paripát:

¹ Adolf Bartels: Geschichte der deutschen Literatur Leipzig, 1905. 4. és 5. kiad. II. kötet. 526. l. Hermann Anders Krüger: Deutsches Literaturlexikon München, 1914. 73. l.

² Déri Miksa kir. tanácsos úr szíves közlése.

³ Megjelent: Quickborn 3 sz. 1. l. és Gustav Schüller: Vergessene Lieder. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Lyrik. Berlin év nélkül, 101. l.

„Im Flug dahin gebraust
 durch alle Ewigkeiten,
 und durch die Höll gesaust —
 Ich muss ja reiten, reiten!“

Szomorúan búgtak a husvéti harangok, melyek utolsó útjára kísérték Déry Juliannát. A Matthiäkirchhof-ban talált örök nyugalmat, azt a csendes, mély nyugalmat, mely után vágyakban izzó lelke annyira sóvárgott. Csak kevés ismerős kísérte ki utolsó útjára, de egy csomó idegen gyűlt össze a harang hívó szavára, s megsiratta a szegény idegen asszonyt.

Találó szavakban búcsúztatta el a pap, megértve a szerencsétlen nő lényét és sorsát: lefestette magas törekvését, fékezhetetlen becsvágyát, sokatígérő és ily hirtelen megsemmisült tehetségét, tiszta boldogság után vágyó lelkét, s Goethe e szavaival fejezte be beszédét:

„Wer immer strebend sich bemüht,
 den können wir erlösen.“¹

¹ Berliner Tageblatt. 1899. évf. ápr. 4. sz.

Függelék.

Adolf Kohut Petőfi halálának 50 éves fordulójakor egy Petőfi-albumot tervezett, mely azonban nem jelent meg. Mint sok más neves íróhoz, M. G. Conradhoz is fordult és a nagy magyar lírikusról szóló sorokat kért tőle. Conrad saját dolgozatával együtt Déry Julianna kis essayjét is elküldte az album számára. Julianna, ki ép oly féktelen, vulkánszerű természet volt, mint Petőfi, mély megértéssel és a magyar költő műveinek közvetlen ismeretéből fakadó benső szeretettel szól legnagyobb művész-geniuszunkról. Így csak költő érthet meg költőt, olyan költő a magyar Petőfit, aki maga is ott született az alföldi szép nagy rónaságon, hova szíve, lelke mindig, mindenholnan visszavissza vágyott. Déry Juliannának Petőfiről írott sorai megérdemlik, hogy magyar biográfiáját velük zárjam:

„Als ich einmal ein Petöfisches Lied in deutscher Übersetzung zu Gesicht bekam, empfand ich tiefes Mitleid für die Deutschen. Armes Volk, dachte ich, das mit einem solchen Petöfi vorlieb nehmen muss. Petöfi kann man nicht übersetzen. Man kann die Fatamorgana oder den Schrei des Reiher nicht übersetzen und solche Wunder der Haide sind auch Petöfis Lieder. Sie wirken, wo sie entstanden und sind gleichsam der Ausfluss einer nationalen Gemütsströmung. Ungarn musste sich entwickeln und so entstand Petöfi Sándor. Zur Zeit als der Ungar seinem Herzen Luft machen wollte, um das Jahr achtundvierzig, als Árpáds Söhne wie ein Mann aufstanden und nach Befreiung schrieen, da gab ihnen der Herrgott diesen Poeten, und das ganze Land fing an zu singen. Es war wie eine Erlösung. Und nun denke man sich Ungarn ohne seinen Wunderdichter, der kam und ging eben wie ein Phänomen. Er starb

nicht, er verschwand, sein Lachen und Schluchzen ist geblieben. Das Land ist voll davon. So lacht und weint ein jeder Ungar, (und der muss lachen und weinen, wenn er glücklich sein soll.) So lacht und weint aber sonst niemand auf der Welt. Aber in dieser Ausschliesslichkeit liegt auch zugleich die grosse Macht dieser Dichtkunst, die wild und weit ist, wie die schlichte, lichte Haide, Himmel und Erde, nicht weiter, aber der Raum zwischen Himmel und Erde ist ausgefüllt mit tausend Schönheiten. Ein Reichtum ohne gleichen. Welch' eine Herzenskunst! Unerschöpflich an tiefsten Seelenbildern und voll der herrlichen Schmerzen. So liebt und leidet kein einzelner Mensch, das kann nur ein ganzes Volk, ein Volk, wie das ungarische, das wie ein stürmisches Meer an Empfindungen aus jeder Welle braust. Das ist ein Singen und Sagen! Ein Schmettern aus Millionen Kehlen. Alles hält mit, Bettler und König. Und der Betyár singt die Lieder und ihm wird weich um's Herz. Sie sind ihm so aus der Seele geschrieben, dass er schier glaubt, sie seien von ihm und sie sind auch von ihm und sie sind von mir und von einem jeden. Und der Literaturhistoriker wird schreiben: „Es hat gar keinen Petöfi gegeben. Diese Lieder sind wie Sonnenschein und Steppenwind, einfache Naturerscheinungen.“¹

¹ Berliner Tageblatt 1899. évf. ápr. 2. sz.

Bibliografia.

I. Déry Julianna művei.

a) *Önálló kötetekben megjelentek:*

Hoch Oben. Novellen. Stuttgart, 1888. Adolf Bonz kiad.
Die Verlobung bei Pignerols. Lustspiel. Stuttg., 1888. Adolf Bonz kiad.

Ohne Führer. Novellen. Stuttg., 1891. Adolf Bonz kiad.
Katastrophen. Novellen. Stuttg., 1895. Adolf Bonz kiad.
Es fiel ein Reif. Drama. Berlin, 1896. S. Fischer kiadása.
Die sieben mageren Kühe. Komödie. Berlin, 1897. S. Fischer kiadása.

Die selige Insel, ein Idyll. Berlin, 1897. Schuster és Loeffler kiadása.

Die Schand. Volksstück. Berlin, 1897. Schuster és Loeffler kiadása.

b) *Folyóiratokban és egyéb gyűjteményekben megjelentek:*

Deutsche Dichtung, III. kötet 7—11. füz.-ben „Meine Braut“ című novella.

Die Gesellschaft 1893. évfolyam 4. füzetben „Russland in Paris“ cz. novella.

Neue deutsche Rundschau der freien Bühne, VII. évfolyam (1896), 352. II.: „Selige Liebe, eine Phantasie.“

Neue deutsche Rundschau, VIII. évfolyam (1897), 1299. II. „Beichten“ cz. novella.

Quickborn, 1899. évf. 3. füz. W. William Wauer kiadása, (Deutscher Kunstverlag), Berlin. Tartalma: Todesritt, Die selige

Insel, Phantasie, Nacht, Lied, Der Wind, An den Frühling, Vogeljagd, Weltgeist und Weib (töredék), Der erste Hirsch, Das Stärkere.

Ernst Brausewetter: Meisternovellen deutscher Frauen. I. Reihe, Leipzig 1907. cz. gyűjteményben: „Russland in Paris.“

Gustav Schüler: Vergessene Lieder, ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Lyrik. Stuttgart u. Berlin (évszám nélkül), 101. l.: „Todesritt.“

II. Déryről szóló irodalom.

Franz Brümmer: Lexikon der deutschen Dichter u. Prosaisten des XIX. Jahrhunderts. VI. kiadás. Leipzig (1913). II. k. 5. l.

Hermann Anders Krüger: Deutsches Literaturlexikon. München, 1914. 73. l.

R. M. Meyer: Grundriss der neueren deutschen Literatur. Berlin, 1902. 238. l.

Adolf Bartels: Geschichte der deutschen Literatur. IV. v. V. kiadás. Leipzig, 1905. II. köt. 526. l.

K. E. Franzos: Deutsche Dichtung, 1888. évf. 4. füzet. 102. l.

Georg Engel: Zwei Perlen. Berliner Tageblatt 1891. évf. ápr. 6. szám. („Ohne Führer“ bírálata.)

Hans Merian: Die Gesellschaft, 1893. évf. 4. füzet.

Wilhelm Hegeler: Intimes Theater. Neue deutsche Rundschau der freien Bühne, 1895. évf. 724. l.

Elsbeth Meyer-Förster: Necrolog. Wiener Rundschau, 1899. évf. (III. k.) 265. l.

Laura Frost: Necrolog. Magazin für Literatur, 1899. évf. 23. szám.

Helene Simon: Necrolog. Ethische Kultur, VII. évfolyam (1899.), 34. sz.

Theodor Ebner: Literarische Amazonen. (Gegen Ilse Frapan, Elsbeth Meyer-Förster, Marie Janitschek und Julianne Déry.) Die Gegenwart, XXVIII. évf. (1899.) 26. sz.

Ernst Brausewetter: Meisternovellen deutscher Frauen. Leipzig 1907., bevezetés.

Berliner Tageblatt 1899. ápr. 1., 2. és 4. számai (halálának körülményeiről).

Literarisches Echo, I. évf. (1899.) 927. 1.

Literarisches Echo, 1899. 790. 1.

Lily Braun: Memoiren einer Socialistin. I. Lehrjahre. München, 1909. 469. II.

Marie Janitschek: Stückwerk, Leipzig 1901. Gracklauer kiad. (I. Déry életének költői feldolgozása, v. ö. H. Bethge, Münchener Allg. Zeitung, 1901. julius 8. sz.)

Névmutató.

Adam, Edmond 21.	Gambetta 21.
Alberti, Conrad 30.	Geibel, Emanuel 29.
Anzengruber, Ludwig 10.	George, Stefan 50.
Avenarius, Ferdinand 30.	Goethe 45. 50.
Balzac 20.	Goncourt 20.
Beck, Karl 8.	Grosse 30.
Beust 21.	Halbe, Max 38.
Beutler Margarete 51.	Hauptmann, Gerhart 30.
Bierbaum, Otto Julius 30. 50.	Hebbel, Friedrich 26.
Bleibtreu, Karl 30.	Hegeler, Wilhelm 38.
Bodenstedt 30.	Heine, Heinrich 40.
Bonaparte, Mathilde 22.	Hevesi Lajos 8.
Böhlau, Helene 18.	Heyse, Paul 29.
Börne, Ludwig 40.	Huber, Therese 18.
Brahm, Otto 36.	Hugó Károly 8.
Braun, Lily 45.	Ibsen 30. 45.
Brausewetter, Ernst 31.	Jakobowsky, Ludwig 51.
Busse, Karl 51.	Janitschek, Marie 19. 51.
Busse-Palma, Georg 51.	Jensen 30.
Claude, Bernard 20.	Klein Gyula Lipót 8.
Conrad, Michael Georg 29. 30. 56.	Kohut, Adolf 8. 56.
Dahn, Felix 30.	Kretschmann, I. Braun, Lily
Daudet, Alphonse 21.	Kretzer, Max 30
Dehmel, Richard 50.	Lambert, Juliette 21.
Delle Grazie, Marie Eugenie 51.	Leistikow, Walter 40. 51.
Deutsch, Mór 7.	Liliencron, Freiherr Detlev von 35. 50.
Dreyfuss, Alfred 54.	Lingg 30.
Ebner-Eschenbach, Marie von 10.	Lothar, Rudolf 8.
II. Ernő, Koburg-Gotha herczege 27.	Merian, Hans 22. 30.
Falke, Gustav 51.	Meyer-Förster, Elsbeth 44. 45. 53.
Fiedler 45.	Meyer-Förster, Wilhelm 44.
Flaubert 20	Miegel, Agnes 51.
Franzos, Karl Emil 10. 11. 45.	Nietzsche, Friedrich 45.
Freytag, Gustav 27.	Nordau, Max 8. 40.

Paalzow, Henriette 18.
Petőfi Sándor 56.
Reuter, Gabriele 18.
Ritter, Anna 51.
Rosegger, Peter 10.
Schaumberg, Georg 39.
Scharf, Ludwig 30.
Scheer Bernát 7.
Scheffel 30.
Schlaf, Johannes 30.
Schlegel, Dorothea 18.
Schlenther 53.
Schopenhauer, Johanna 18.

Sonnenfeld 40.
Stieglitz, Charlotte 18.
Strauss und Torney, Lulu von 51.
Strindberg, August 38.
Stuck, Franz 39.
Tarnow, Fanny 18.
Turgenjew, Iwan 31.
Varnhagen, Rahel 18
Wauer, William 40.
Wille 30.
Wolzogen, Ernst v. 30.
Zola, Emil 20. 45.

